

SUOMEN SODAN 1941–1945 PATALJOONAN- JA PATERISTON- KOMENTAJAT

Yleisesikuntamajuri P Ripatti

0. JOHDANTO

0.1. Tutkimuksen tarkoitus ja luonne

Suomen sodassa 1941–1945 pataljoona muodosti pienimmän taktillisen yksikön, johon elimellisesti kuului raskaita aseita¹. Se kykeni huomattavan tulivoimansa ansiosta itsenäisestikin vaativiin taistelutehtäviin². Patteriston päätehtävänä oli avustaa välittömästi määrättyä jalkaväen osaa³. Usein saatettiin pataljoonankomentajalle alistaa patteristo, jolloin hän joutui johtamaan kokonaista taisteluosastoa. Samoin voitiin patteristonkomentajalle alistaa määrättyä tehtävää varten muita patteristoja, jolloin hän joutui toimimaan tykistöryhmän komentajana.

1) Jalkaväen ohjesääntö II, 4. painos, 418 s, Helsinki, Otava, 1940: s 317

2) Sama

3) Oteita Kenttätykistön Taisteluohtesääntö II, :stä, 41 s: s 16

Pataljoonankomentajat taistelivat — etenkin sodan liikuntavaiheissa — rivimiesten välittömässä läheisyydessä yksikönpäälliköitten tavoin. Toisaalta heidän oli pystyttävä varsin pienen ja heikosti koulutetun esikunnan avulla suoriutumaan vaativistakin taktillisista toiminnoista⁴). Patteristonkomentajan ja jalkaväkijohtajan oli pidettävä kiinteää ja mikäli mahdollista henkilökohtaista yhteyttä keskenään, sovitettava toiminnan yksityiskohdista ja aikomuksistaan⁵). Tykistöryhmän komentajina patteristonkomentajat joutuivat vaativien tulitaktillisten ja -teknillisten tehtävien eteen.

Tutkimustyö muodostaa osakokonaisuuden tutkimussarjasta, jossa aikaisemmin ovat ilmestyneet *Olavi Sipposen ja Martti Suhosen* ”Talvisodan komppanian- ja patterinpäälliköt” (WSOY 1963) sekä *Pertti Kilkin* ”Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajat” (Tiede ja Ase N:o 30 1972).

Tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä ovat olleet seuraavat:

- 1) Mitkä sosiaaliset edellytykset pataljoonan- ja patteristonkomentajilla oli tehtäviensä hoitamiseen? Mikä oli komentajien ikärakenne ja miten se muuttui sodan kuluessa? Mikä oli komentajien koulusivistys ja kielellinen jakautuminen? Mistä yhteiskunnan eri sosiaalisista kerrostumista komentajisto oli lähtöisin ja mikä oli sen tausta ammatti- ja elinkeinoryhmityksen kannalta tarkasteltuna? Miten komentajisto oli alueellisesti rekrytoitu?
- 2) Mitkä sotilaskoulutukselliset edellytykset pataljoonan- ja patteristonkomentajilla oli tehtäviensä hoitamiseen niin perus- kuin täydennyskoulutuksenkin osalta? Mitkä olivat komentajien tehtävät Talvisodassa ja sotien välisenä aikana?
- 3) Mistä tehtävistä komentajat tehtäviinsä määrättiin ja mihin heidät siirrettiin? Miten suuri vaihtuvuus komentajatehtävässä oli? Mitkä olivat komentajiston tappiot? Mitkä olivat komentajien sotilasarvot ja miten ne muuttuivat sodan aikana? Miten komentajia palkittiin ylennyksillä ja kunniamerkeillä?
- 4) Miten komentajat menestyivät tehtävissään? Onko hyvin menestyneille komentajille löydettävissä yhteisiä tuntomerkkejä edellä esitettyjen kysymysten valossa?

Tutkimuskohteeksi on rajattu Suomen sodassa 1941–1945 rintamavastuussa olleet jalkaväkipataljoonat tai vastaavat sekä niitä välittömästi tukenet kenttä- ja linnoitustykistön patteristot. Pataljoonan yleis-

4) Kilki, P: Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajat, Tiede ja Ase N:o 30/1972: s 134

5) Oteita Kenttätykistön Taisteluoheja II, 1:stä: s 16

nimitystä on käytetty siitakin huolimatta että tutkimuskohteina ovat mm rakuuna- ja ratsurykmentit sekä Erillinen Osasto Petsamo.

Komentajia nimettäessä on tärkeimpinä lähteinä käytetty Sotatie-teen Laitoksen hallussa olevia joukko-osasto- ja komentajakortistoja sekä -luetteloita. Lisäksi useita tarkistuksia on tehty joukko-osastojen päiväkäskyjen ja sotapäiväkirjojen perusteella.

Suomen sodassa 1941–1945 toimi 608 upseeria pataljoonien komentajina joko tehtävään määrättyinä vakinaisina komentajina vähintään 10 päivää tai väliaikaisina (lomansijaisuus yms) vähintään yhden kuukauden. Edellä mainitut ehdot täyttäneitä patteristonkomentajia oli 198.

0.2. Tutkimustapa ja käytetty menetelmä

Suomen sodassa 1941–1945 toimi 806 tietyt ehdot täyttäneitä pataljoonan- ja patteristonkomentajaa. Tämän joukon tutkiminen kokonaisuena ilman ATK-käsittelyä olisi ollut liian työläs ja aikaavievä tehtävä. Tämän vuoksi on tutkimuksessa käytetty tilastollista otantamenettelyä. Tutkimukseen valittiin osittettua otantaa käyttäen 20 % kaikista komentajista siten, että eri pataljoona- ja patteristotyypit tulivat tasapuolisesti edustetuiksi. Näin saatiin tutkimuskohteiksi 122 jalkaväki- ja 40 tykistöupseeria. Otosta on pidettävä edustavana tilastollisesti merkitsevien johtopäätösten tekemiseen koko populaatiosta⁶).

Tilastollista menetelmää ei tutkimuksessa kuitenkaan ole jatkettu otantaa ja prosentuaalisia jakauma-arvoja pitemmälle. Yleisimpänä menetelmänä on käytetty tavanomaista historiallis-kvalitatiivista menetelmää ja vertailevaa tutkimustapaa. Vertailltavat tekijät on saatettu yhteismitallisiksi *Kilkin* työssään käyttämiin tekijöihin.

Lukuisilla haastatteluilla on täydennetty arkisto- ja matrikkeliaineiston antamaa kuvaa.

Kilki on tutkimuksessaan jakanut pataljoonat ja patteristot kolmeen organisaatioluokkaan. Tässä tutkimuksessa luokat on yhdistetty kahdeksi: toisaalta jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonat sekä itsenäiset pataljoonat, toisaalta kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristot sekä itsenäiset patteristot.

Tutkimuksessa on lisäksi käytetty luokittelua joukkojen toimintasuunnan mukaan: Karjalan kannas, Laatokan Karjala ja Pohjois-Suomi. Edelleen on haluttu saada mahdolliset muutokset joukkoyksikön komentajuudessa sodan aikana. Tämän vuoksi on komentajia tarkasteltu myös nel-

6) Alameri, R — Pöyhönen, P: Johdatusta tilastolliseen tutkimukseen, 112 s, Helsinki, 1966: s 60

jänä eri ajankohtana: hyökkäysvaiheessa, asemasotavaiheessa, vetäytymisvaiheessa ja saksalaisia vastaan suoritetuissa sotatoimissa. Edellä mainittuja luokkia on käytetty vain sen mukaan kun ne ovat olleet eri teki-
jöiden kohdalla tarkoituksenmukaisia.

1. PATALJONAT JA PATTERISTOT SEKÄ KOMENTAJIEN TEHTÄVÄT

1.1. Pataljoonat ja patteristot, niiden kokoonpanot ja käyttötavat

1.1.1. Pataljoona- ja patteristotyypit

Suomen sodassa 1941–1945 tutkimuksen kohteena olleissa joukkoyksiköissä voidaan erottaa 29 erilaista pataljoona- ja patteristotyyppiä kahdesta eri aselajista. Pataljoonat ja patteristot olivat aselajiensakin puitteissa kokoonpanoltaan, vahvuuksiltaan ja varustukseltaan varsin kirjavia, näin etenkin jalkaväessä.

Patteristotyypeissä eniten muista poikkeavia olivat linnoitustykistö-patteristot ja kranaatinheitinpatteristo. Pataljoonatyyppejä tai niihin verrattavia saatettiin muodostaa määrättyä käyttötarkoitusta varten. Tällaisista esimerkkinä voidaan pitää Erillinen Osasto Petsamo.

1.1.2. Kokoonpanot ja käyttötavat

Jalkaväessä muodostivat lukumääräisesti suurimman pataljoonaryhmän jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonat. Niiden lukumäärä vaihteli sodan aikana 84:stä 151:een⁷⁾. Kumpikin pataljoona käsitti esikunnan ja esikuntakomppanian lisäksi kevyen kranaatinheittinjoukkueen, kolme kiväärikomppaniaa sekä konekiväärikomppanian. Kummankin pataljoonatyypin tulivoima lisääntyi sodan aikana merkittävästi, kun konepistoolien määrä nelinkertaistui ja 50 mm:n kranaatinheittimet liitettiin organisaatioon⁸⁾. Jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonia käytettiin varsin kiinteästi rykmentin tai prikaatin esikunnan alaisina. Ainoastaan Pohjois-Suomen laajoilla korpialueilla pataljoona saattoi saada itsenäisiäkin tehtäviä.

7) Lopmeri, O: Tietoja Jatkosodan pataljoonankomentajista, 36 s, Sotatieteen Laitos: Liite: Kivääripataljoonien määrä Jatkosodassa

8) Jalkaväen ja keveiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet, SAA T 17868/35

Erilliset pataljoonat ja kevyet osastot olivat kokoonpanoltaan ja vahvuuksiltaan huomattavasti vaatimattomampia kuin jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonat, koska perusyksikköjen lukumäärä oli yhtä pienempi ja miesvahvuudet vain noin 60 % edellisten pataljoonien miesvahvuudesta. Toisaalta kevyt osasto oli aiemmin mainittuja pataljoonatyyppejä liikuntakykyisempi, koska lähes kaikilla miehillä oli polkupyörä ja huolto oli moottoroitu⁹. Ohjesäännön mukaan kevyiden osastojen päätehtävänä olisi ollut lähitiedustelun suorittaminen yhtymien esikuntien alaisina¹⁰ sekä taistelutiedustelun suorittaminen ennen kaikkea avoimilla sivustoilla¹¹. Erillisiä pataljoonia ja kevyitä osastoja käytettiin kuitenkin pääasiassa jalkaväkirykmenttien, -prikaatien ja divisioonien reserveinä.

Pääasiassa kahteen jääkäriprikaatiin kuuluivat ne seitsemän jääkäripataljoonaa, jotka taistelivat Karjalan Armeijan riveissä kesällä ja syksyllä vuonna 1941. Jääkäripataljoonien nopeus ja taistelunkestävyys sekä itenäisyys tulivat erityisesti esille hyökkäyksen edistyessä Syvärille ja Ääniselle. Jääkäripataljoonan organisaatio antoi tämänlaatuisen toimintaan oivan lähtökohdan. Olihan jääkäripataljoonan kokoonpano lähes samanlainen kuin jalkaväkirykmentin ja -prikaatin pataljoonankin, kun taas liikkuvuus oli huomattavasti parempi.

Jääkäripataljoonaa panssarivaunu- tai rynnäkkötykkikompanialla vahvennettuna käytettiin usein takaa-ajoluonteisissa hyökkäyksissä tai tärkeissä vastahyökkäyksissä. Jääkäripataljoonista neljä oli kaaderiperusteista varusmiespataljoonaa¹², joten sekin vaikutti osaltaan niiden hyviin taistelusuorituksiin.

Linnoituspataljoonia käytettiin pääasiassa sivustojen ja rannikoiden suojaustehtävissä. Tämän vuoksi linnoituspataljoonien organisaatio ja aseistaus olivat liukuvia ja paikalliset olosuhteet huomioon ottavia käsittelen yleensä esikunnan ja jääkärijoukkueen lisäksi 2–4 linnoituskomppaniaa varustettuna 20–75 mm:n panssarintorjunta-aseistuksella¹³.

Sissipataljoonat ja rajajääkäripataljoonat taistelivat suurimmaksi osaksi laajoilla harvateisillä korpialueilla Itä-Karjalassa ja Pohjois-Suomessa. Luonteenomaista näiden pataljoonien taistelulle oli se, että vastualueet olivat suuret ja naapurijoukot kaukana¹⁴. Pataljoonien vahvuus

9) Jalkaväen ja keveiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet, SAA T 17868/35

10) Yleisesikunta, Osasto 4: Kenttäohjesääntö I 2. painos, 251 s, Helsinki, Otava, 1939: s 78

11) Sama: s 80

12) Sotahistoriallisen Tutkimuslaitoksen Sotahistoriallinen toimisto: Suomen sota 1941–1945 1. osa, 435 s, Kuopio, Sotateos, 1965: s 421

13) Puolustusvoimain Pääesikunnan käsky n:o 12 liikekannallepanovalmistelua varten 5. 12. 1940, SAA T 9777

14) Suomen sota 1941–1945 6. osa, 651 s, Helsinki, Kivi, 1956: s 86

(yli 100 miestä enemmän kuin kivääripataljoonassa), varustus ja oma kolonna mahdollistivat hyvinkin itsenäiset ja omatoimiset tehtävät.

Panssariprikaatin pataljoonat poikkesivat kokoonpanoltaan, varustukseltaan ja varsinkin aseistukseltaan kaikista edellä esitetyistä pataljoonatyypeistä. Panssarivaunupataljoonat ja rynnäkkötykkipataljoona pienine miesvahvuuksineen (444 ja noin 320)¹⁵ ja tehokkaine vaunuineen (51 psv ja 23 Stu 40-vaunua)¹⁶ vastasivat pataljoonatyypeille asetettuja vaatimuksia nopeudesta ja iskukyvyistä¹⁷.

Ratsuväkirykmentit taistelivat Karjalan korpiolosuhteissa ja Karjalan kannaksella. Niiden taisteluosien kokoonpano muistutti jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonien kokoonpanoa. Toisaalta esikunnan suurempi vahvuus ja oma kolonna mahdollistivat itsenäisetkin tehtävät.

Suomen sodan 1941–1945 aikana muodostettiin eräitä erikoisolosuhteita varten aivan omia pataljoonatyyppejä. Tällaisista hyvänä esimerkkinä on Erillinen Osasto Petsamo. Erikoisolosuhteista kielivät organisaatioon sijoitetut porokuljetusjoukkue ja monipuolinen 10-ryhmäinen viestijoukkue¹⁸.

Talvisodassa ei pataljoonatyyppeiden eroista huolimatta ollut havaittavissa suuriakaan eroja niiden käyttötavoissa¹⁹. Sama ilmiö ei Suomen sodassa 1941–1945 esiintynyt yhtä selvästi, joskin on todettava, että kevyitä osastoja, jääkäripataljoonia ja ratsuväkirykmenttejä käytettiin hyvin usein samanlaisiin tehtäviin kuin jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonia.

Kenttätukirykmenttien suurimman ryhmän muodostivat kenttätukirykmenttien patteristot. Niitä oli heinäkuussa vuonna 1941 51, kun muita patteristoja (kevyitä, raskaita, järeitä ja linnoituspatteristoja) oli 35²⁰. Kenttätukirykmentin patteristo sekä jalkaväkirykmentin moottoroitu raskas ja hevosvetoinen kevyt patteristo olivat organisaatioltaan lähes samanlaisia käsittäen esikunnan ja esikuntapatterin lisäksi kolme nelitykkistä patteria sekä kolonnan²¹. Hevosvetoisuus lisäsi patteriston henkilöstömäärää jonkin verran ja vaikutti olennaisesti liikkuvuuteen.

Erillisen moottoroidun raskaan patteriston organisaatio oli täysin sa-

15) Kantakoski, P: Suomalaiset panssarivaunujoukot 1919–1969, 363 s, Hämeenlinna, Karisto, 1969: s 157 ja 158

16) Sama

17) Suomen sota 1941–1945 6. osa: s 99

18) Jalkaväen ja keveiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet

19) Kilkki: s 139

20) Suomen sota 1941–1945 10. osa, 536 s, Kuopio, Sotateos, 1961: s 130–132

21) Kenttätukirykmentin sodanajan määrävahvuudet, SAA T 17868/61

manlainen kuin jalkaväkiprikaatin moottoroidun raskaan patteristonkin²²⁾.

Järeä patteristo muistutti organisaatioltaan suuresti aiemmin mainittuja patteristoja. Erona oli kuitenkin se, että kenttätykkien määrä oli kolmea pienempi, siis vain yhdeksän.

Linnoitustykistön patteristot käsittivät 5—11 patteria à 2—4 tykkiä²³⁾. Tykkikalusto oli varsin kirjavaa ja vanhanmallista, pääasiassa jäykkälavettista²⁴⁾. Patteristolla ei ollut orgaanisia tykkien kuljetusvälineitä, joten sen käyttö liikkuvissa sotatoimissa oli hankalaa²⁵⁾. Linnoitustykistön patterit oli ryhmitetty itärajan läheisyyteen kesällä 1941 sulkuasemien runkotykistöksi²⁶⁾. Vuoden 1944 kesä—heinäkuuhun asti, jolloin linnoituspatteristot hajoitettiin²⁷⁾, niitä käytettiin pääasiassa rannikkopuolustustehäviin sekä Aunuksen ja Maaselän kannaksien ns kiinteään tykistöpuolustukseen²⁸⁾.

Ohjesäännön mukaan tukipatteristo voitiin jakaa tukipattereihin ja yhteispatteriin²⁹⁾. Käytännössä tätä jakoa käytettiin vain harvoin enää sodan alkuvaiheissakaan³⁰⁾. Taistelujaotuksen yleisenä periaatteena oli se, että divisioonan kenttätykistörykmentin patteristot jaettiin tukipatteristoiksi kullekin jalkaväkirykmentille ja raskas patteristo toimi yhteispatteristona³¹⁾. Ylijohdon patteristoilla luotiin epäsuoran tulen painopiste³²⁾. Vuonna 1941 oli ampumatarviketilanne Talvisodasta parantunut siinä määrin, että tykistöä voitiin yleensä käyttää patteristoitain³³⁾. Patteriston käyttö tuliyksikkönä vakiintui sodan kestäessä³⁴⁾.

Patteristojen ja pataljoonien lukumääräinen suhde, joka heinäkuussa vuonna 1941 oli ollut 0,41, oli syyskuussa vuonna 1944 kehittynyt 0,60:een³⁵⁾.

22) Suomen sota 1941—1945 10. osa: s 136

23) Linnoitustykistön sodanajan määrävahvuudet, SAA T 17868/70

24) Suomen sota 1941—1945 10. osa: s 134

25) Sama: s 134—135

26) Sama: s 135

27) Sama: s 178

28) Sama: s 155

29) Puolustusministeriön koulutusosasto: Kenttätykistön taisteluopas 2. painos, 89 s, Helsinki, Otava, 1941: s 15

30) Suomen sota 1941—1945 10. osa: s 137

31) Sama: s 138

32) Sama: s 144—174

33) Sama: s 139

34) Sama: s 179

35) Sama

1.2. Komentajien tehtävän luonne

1.2.1. Ohjesääntöjen määräykset

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien rauhanajan koulutuksen suuntaaviivat on löydettävissä ohjesäännöistä, joissa myös on määritetty heidän tehtävänsä. Tärkeimmät ohjesäännöt, Kenttäohjesääntö Yleinen osa, I, II ja III, Jalkaväen ohjesääntö II₁ ja II₂ sekä Kenttätükistön taisteluohjesääntö II₁, Kenttätükistön ampumaohjesääntö ja Kenttätükistön taisteluopas olivat ilmestyneet vuosina 1927–1939, joten ne olivat jo osittain vanhentuneita. Kenttätükistön tulitoimintaopas ja Kenttätükistön taisteluopas ilmestyivät marraskuussa vuonna 1939 ja olivat näin ollen parhaiten ajan tasalla.

Sotien välisenä aikana uusia ohjesääntöjä ei julkaistu, joskin eräistä ohjesäännöistä, kuten esimerkiksi Jalkaväen ohjesääntö II₂:sta ja Kenttätükistön taisteluoppaasta otettiin uudet, osittain korjatut ja täydennetyt painokset³⁶).

Tärkeimpien ohjesääntöjen pataljoonan- ja patteristonkomentajille antamat ohjeet ja määräykset olivat varsin yksityiskohtaisia ja perusteellisia. Kuitenkin taistelutilanteissa komentajat joutuivat monien uusien tehtävien eteen, joiden ratkaisemiseen ohjesääntöjen sivuilta ei malleja löytynyt. Näin ollen komentajien luontaisista kyvyistä ja oma-aloitteisuudesta jäi suuresti riippumaan heidän sopeutumisensa uusiin tehtäviin.

Pataljoonankomentajat

Rintaman- suunta \ Ajankohta	Hyökk- vaihe	Asema- sota	Vet- vaihe	Lapin sota	Yht
Karjalan kannas	31	15	26		72
Laatokan Karjala	29	21	12		62
Pohjois-Suomi	22	13	6	18	59
Yhteensä	82	49	44	18	193

Taulukko 1

36) Suomen sota 1941–1945 I. osa: s 154

Patteristonkomentajat

Rintamansuunta \ Ajankohta	Hyökkäysvaihe	Asemasota	Vetämissä vaihe	Lapin sota	Yht
Karjalan kannas	10	5	15		30
Laatokan Karjala	7	11	8		26
Pohjois-Suomi	5	8	4	8	25
Yhteensä	22	24	27	8	81

Taulukko 2**1.2.2. Tehtävien luonne rintamansuunnittain eri ajankohtina**

Vihollisen erilaisesta toiminnasta ja maasto-olosuhteiden suuresta vaihtelevuudesta Suomen sodan 1941–1945 eri rintamansuunnilla johtuen myös patteristojen ja erityisesti pataljoonien toiminta muodostui varsin erilaiseksi. Taulukoissa 1 ja 2 on esitetty tutkimusjoukon komentajien jakautuminen rintamansuunnittain eri ajankohtina.

Voidaan todeta, että Karjalan kannaksella oli asemasotavaihetta lukuun ottamatta enemmän niin pataljoonien kuin patteristojenkin komentajia kuin millään muulla rintamansuunnalla.

Karjalan kannaksen taistelumaasto suosi panssarivaunujen käyttöä muita rintamansuuntia enemmän. Vetäytymisvaiheen aikana vihollinen käytti panssari- ja ilma-asetta sekä tykistön tulta massamaisesti läpimurtokohtiin keskittäen. Hyökkäysvaiheen aikana selvät tavoitteet, kaupungit tai kirkonkylät, lienevät lisänneet joukkojen hyökkäyshenkeä. Pataljoonatiheys Karjalan kannaksella oli suurin, joten pataljoonankomentajille ei jäänyt suuriakaan mahdollisuuksia ratkaiseviin taktillisiin päätöksiin.

Pohjois-Suomen taistelumaastoa luonnehtivat harva tiedo ja laajat korpialueet sen ulkopuolella. Omien samoin kuin vihollisenkin joukkojen toiminta oli suureksi osaksi sidottu teiden suuntiin. Komentajien vastuu ulottui laajalle niin toimintojen kuin alueenkin suhteen. Alayksiköille annetut tehtävät olivat usein pitkäjännitteisiä ja toimintaohjeen luonteisia. Sotatoimia saksalaisia vastaan luonnehtivat miinavaara, rikotut sillat ja rummut, pitkät huoltoetäisyydet sekä etenkin vuoden 1945 hidas eteneminen.

Laatokan Karjala sekä Syvärin ja Aunuksen rintamat olivat maastollisesti edellisten rintamansuuntien keskivertoja. Painopistesuunnissa niin hyökkäys- kuin vetäytymisvaiheessakin pataljoonan- ja patteristonkomentajien toiminta muistutti varsin paljon toimintaa Karjalan kannaksella. Tiestön ulkopuolella laajoilla korpialueilla komentajilta vaadittiin itsenäisiä ja oma-aloitteisia päätöksiä tavallista enemmän.

Asemasotavaihe toiminnan vähyyden ja eräin paikoin jopa koulutuksenkin puutteen vuoksi demoralisoi joukkoja. Vain tarmokkaimmat komentajat pystyivät säilyttämään joukkonsa hengen, kurin ja koulutustason hyvänä. Komentajat olivat usein enemmänkin työn- kuin taistelunjohtajia.

2. SOSIAALINEN TAUSTA

2.1. Ikärakenne

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien iällä on katsottu olevan merkitystä sikäli, että korkea ikä on saattanut muodostaa fyysistä suorituskykyä rajoittavan tekijän siinä määrin, että se on vaikuttanut heikentävästi suorituksiin.

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien ikien keskiarvot komentajakauden puolivälissä on esitetty taulukossa 3.

	Ikien ka v
Kaikki pataljoonankomentajat	39.1
Pkom:t/jvrykm:t ja jvprikaatit	39.6
Itsenäisten pataljoonien kom:t	38.5
Kaikki patteristonkomentajat	35.8
Pstonkom:t/ktr:t ja jvprik:t	34.6

Taulukko 3

Voidaan todeta, että pataljoonankomentajien ikien keskiarvo oli 39.1 vuotta. Talvisodassa vastaava luku oli 40.5 vuotta³⁷⁾. Patteristonkomentajien ikien keskiarvo oli 35.8 vuotta, kun se Talvisodassa oli noin 38 vuot-

37) Kälkki: s 145

ta³⁸⁾. Tässä tapauksessa nuorentuminen on varsin selvää. Itsenäisten pataljoonien komentajat olivat keskimäärin noin vuotta nuorempia kuin jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonien komentajat.

Vastaavasti itsenäisten patteristojen komentajat olivat keskimäärin vuotta vanhempia kuin kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkirykmenttien patteristojen komentajat.

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien jakautuminen viiden vuoden ikäryhmiin ilmenee taulukosta 4.

Aselaji	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	> 50
Jalkaväki	7 %	22 %	27 %	32 %	10 %	2 %
Tykistö	27 %	23 %	27 %	18 %	5 %	0 %
Yhteensä	12 %	23 %	27 %	28 %	9 %	1 %

Taulukko 4

Voidaan havaita nuorempien ikäluokkien edustavuuden lisääntyneen varsin merkittävästi Talvisotaan verrattuna³⁹⁾.

Taulukoissa 5 ja 6 on esitetty komentajien ikä rintamansuunnittain erijakohtina.

Pataljoonankomentajat

Rintamansuunta \ Ajankohta	Hyökkäysvaihe	Asemasota	Vetämissä	Lapin sota	Keskiarvo
Karjalan kannas	40.4	39.6	38.5		39.5
Laatokan Karjala	41.1	37.7	34.5		38.6
Pohjois-Suomi	40.5	40.1	41	35.4	38.9
Keskiarvo	40.6	38.9	37.7	35.4	39.1

Taulukko 5

38) Kilkki: s 145

39) Kilkki: s 145

Patteristonkomentajat

Rintaman- suunta \ Ajankohta	Hyökk- vaihe	Asema- sota	Vet- vaihe	Lapin sota	Keski- arvo
Karjalan kannas	36.6	35.2	34.5		35.3
Laatokan Karjala	37	36.5	34		35.9
Pohjois-Suomi	36.4	34.9	33.3	36.9	35.7
Keskiarvo	36.7	35.7	34.2	36.9	35.6

Taulukko 6

Sodan pitkittyessä komentajat ovat selvästi nuorentuneet, pataljoonankomentajat enemmän kuin patteristonkomentajat. Hyökkäysvaiheen pataljoonankomentajat olivat keskimäärin yhtä vanhoja kuin Talvisodankin pataljoonankomentajat⁴⁰. Saksalaisia vastaan Pohjois-Suomessa taistelleet pataljoonankomentajat olivat keskimäärin noin viisi vuotta hyökkäysvaiheen pataljoonankomentajia nuorempia ja noin 1.5 vuotta nuorempia kuin vastaavan ajan patteristonkomentajat. Voidaan myös todeta, että vanhimmat pataljoonankomentajat ja nuorimmat patteristonkomentajat ovat taistelleet Pohjois-Suomessa.

Useimmat haastatelluista ovat todenneet fyysisen kunnon tärkeän merkityksen pataljoonan- ja patteristonkomentajille. On ollut ilmeistä, että liikuntasotavaiheissa jatkuva valvominen ja henkinen paine ovat vaatineet hyvää fyysistä kuntoa. Toisaalta on kuitenkin esitetty, että muita iäkkäämmällä komentajalla olisi ollut iän mukanaan tuomaa auktoriteettia, jolla tämä olisi voinut osittain kompensoida heikkoa kestävyytään.

2.2. Koulusivistys

Taulukoissa 7 ja 8 on esitetty komentajien koulusivistys

Taulukoista käy selville, että pataljoonakomentajista ylioppilastutkinon suorittaneita oli runsas kolmannes, lähinnä ylimmän oppikoululuokan suorittaneita runsas neljännes ja keskikoulukurssin suorittaneita noin kuudennes. Vastaavasti patteristonkomentajista ylioppilaita oli peräti 80 %. Pelkän keskikoulukurssin suorittaneita ei tutkimusjoukon patteristonkomentajista ollut yhtään.

40) Kilkki: s 145

Pataljoonankomentajat

Ylioppilas	47	komentajaa	38.5 %	} 54.8 %
8/8	8	"	6.3 %	
7/8, 8/9	33	"	27.0 %	
6/8, 7/9	5	"	4.2 %	
5/8, 6/9, 5/5	15	"	12.3 %	
5/8 + opisto	6	"	5.0 %	
Kansakoulu	1	"	0.9 %	
Ei tietoa	7	"	5.8 %	
Yhteensä	122	komentajaa	100.0 %	

Taulukko 7**Patteristonkomentajat**

Ylioppilas	32	komentajaa	80 %	} 17.5 %
8/8	4	"	10 %	
7/8, 8/9	2	"	5 %	
5/8 + opisto	1	"	2.5 %	
Ei tietoa	1	"	2.5 %	
Yhteensä	40	komentajaa	100.0 %	

Taulukko 8

Suuriakaan eroja ei ole havaittavissa jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonien ja itsenäisten pataljoonien komentajien koulusivistyksessä. Edellisessä komentajaryhmässä oli suhteellisesti enemmän lähinnä ylimmän oppikoululuokan suorittaneita kuin jälkimmäisessä. Ylioppilaiden suhde oli päinvastainen. Erot ovat kuitenkin vain muutamia prosenttiyksikköjä. Kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristojen ja itsenäisten patteristojen komentajien koulusivistyksessä on todettavissa selvempiä eroja. Jälkimmäisessä komentajaryhmässä oli noin seitsemän prosenttiyksikköä enemmän ylioppilaita kuin edellisessä.

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulusivistyksessä oli merkittävä ero. On ilmeistä, että tykistö teknisenä aselajina kiinnosti enemmän "sivistyneempiä" upseereita.

Vuonna 1939 oli aktiiviupseereista 60.6 % vähintään ylioppilaita⁴¹, joten on yllättävää todeta heidän pieni määränsä pataljoonankomentajis-

41) Saarikoski, P: Aktiiviupseereiden sosiaalinen tausta Suomen puolustusvoimissa 1919–1967, SKK:n diplomi-työ v 1969: s 47

ta. Ero on peräti yli 20 prosenttiyksikköä. Verrattaessa eri upseeriryhmien (kadetti-, jääkäri- jne) koulusivistystä todetaan, että nuorimmasta upseeriryhmästä, kadettiupseereista, joita pataljoonankomentajista oli 61.5 %, oli 56 % ylioppilaita. Onkin näin ollen todettava, että pataljoonankomentajien sivistystaso, kun sitä mitataan koulusivistyksen laadulla ja määrällä, oli merkittävästi aktiiviupseerien tasoa alhaisempi. Patteristonkomentajien osalta tilanne oli täysin päinvastoin.

Verrattaessa Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulusivistystä⁴² Suomen sodan 1941–1945 komentajien koulusivistykseen voidaan todeta, että jälkimmäisessä sodassa komentajien sivistystaso oli korkeampi, patteristonkomentajien osalta jopa huomattavasti.

Komentajien sivistystason merkitystä ja vaikutusta komentajuuteen tarkastellaan tarkemmin tuonempana. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin esittää kahden haastatellun mielipiteet, joiden mukaan henkinen joustavuus lisääntyy sivistystason myötä, ja komentajan edellytykset yhteistoimintaan eri aselajien kanssa ovat sitä paremmat, mitä korkeampi sivistystaso hänellä on.

2.3. Äidinkieli

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli 86 % suomenkielisiä. Ruotsi oli äidinkielenä noin 12 %:lla pataljoonankomentajista ja 20 %:lla patteristonkomentajista. Jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonien ja itsenäisten pataljoonien komentajien kielijakautumassa ei ole oleellista eroa. Sen sijaan itsenäisten patteristojen komentajissa oli noin kahdeksan prosenttiyksikköä enemmän ruotsinkielisiä kuin kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristojen komentajissa. Ero johtuu siitä, että osa ylijohdon patteristoista perustettiin ruotsinkielisellä rannikkoalueella⁴³).

Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajien kielijakautuma oli suuresti poikkeava Suomen sodan 1941–1945 komentajien kielijakautumaan verrattuna⁴⁴). Talvisodassa ruotsinkielisten pataljoonankomentajien osuus lienee vastannut pääpiirtein ruotsinkielisten upseerien osuutta koko upseerikunnasta⁴⁵), kun taas Suomen sodassa 1941–1945 heidän osuutensa oli lähes sama kuin ruotsinkielisten osuus koko väestöstä⁴⁶).

42) Kälkki: s 146

43) Suomen sota 1941–1945 I. osa: s 421–422

44) Kälkki: s 147

45) Saarikoski: s 51–52

46) Sama

Koska kaikki ruotsinkieliset komentajat todennäköisesti osasivat myös suomea, on kielikysymyksellä tuskin ollut muuta merkitystä kuin se, että ruotsinkielisiin pataljooniin ja patteristoihin oli sijoitettu komentajiksi ruotsinkielentaitoisia upseereita.

2.4. Vanhempien yhteiskunnallinen asema

Taulukoissa 9 ja 10 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 patal-

Isän elinkeinon mukaan

	Pkom	Pstonkom	Yht
Julkisen toiminnan väestö	36.1 %	42.5 %	37.6 %
Yksityisoikeudellisessa palvelus- suhteessa olevat	20.4 %	25 %	21.6 %
Agraarinen väestö	17.2 %	12.5 %	16.1 %
Industrialistinen väestö	10.7 %	15 %	11.7 %
Muu väestö	4.9 %	—	3.7 %
Elinkeino tuntematon	10.7 %	5 %	9.3 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Taulukko 9

Isän yhteiskuntaluokan mukaan

	Pkom	Pstonkom	Yht
Työväestö	2.5 %	10 %	4.3 %
Talonpojat	17.2 %	12.5 %	16.1 %
Keskiluokka	61.4 %	60 %	61.0 %
Ylin kerros	8.2 %	12.5 %	9.3 %
Tuntematon	10.7 %	5 %	9.3 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Taulukko 10

joonan ja patteristonkomentajien vanhempien yhteiskunnallinen asema sekä isän elinkeinon että yhteiskuntaluokan mukaan.

Voidaan todeta, että patteristonkomentajat ovat pataljoonankomentajia keskimääräistä useammin lähtöisin julkisen toiminnan tai industrialistisen väestön keskuudesta taikka ovat keskimääräistä enemmän yksityisoikeudellisessa palvelussuhteessa olevien poikia. Pataljoonankomentajat puolestaan näyttävät olleen patteristonkomentajia keskimääräistä useammin agraarisesta väestöstä lähtöisin.

Kun Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli neljäs lähtöisin agraarisesta väestöstä⁴⁷⁾, oli Suomen sodan 1941–1945 komentajista enää kuudennes. Koska vuonna 1939 palveluksessa olleiden aktiiviupseereiden isistä vain yhdeksännes oli ollut maa- ja metsätalouden palveluksessa⁴⁸⁾, näyttää siltä, että pataljoonan- ja patteristonkomentajat olivat muita upseereita keskimääräistä useammin agraarisesta väestöstä lähtöisin. Agraarisen väestön osuus koko väestöstä oli vuonna 1940 51 %⁴⁹⁾, joten tämän väestöosun aliedustus upseerikunnassa oli ilmeinen.

Yhteiskuntaluokan mukaan komentajien vanhempien yhteiskunnallista asemaa tarkasteltaessa voidaan todeta, että keskiluokan edustus komentajistossa noudattaa vastaavaa lukua (noin 61 %) koko upseerikunnassa⁵⁰⁾. Sen sijaan suuri ero on ylimmän yhteiskuntaluokan kohdalla, koska pataljoonan- ja patteristonkomentajien isistä siihen kuului vain vajaa kymmenennes ja kaikkien aktiiviupseereiden isistä noin kuudennes⁵¹⁾.

Saattoi olla edullista, jos komentaja oli lähtöisin samasta yhteiskuntaluokasta kuin pataljoonansa tai patteristonsa miehistökin. Näin oli varsinkin tilanteissa, joissa ei tarvittu niinkään taktista kuin työnjohdollista johtamistaitoa.

2.5. Alueellinen jakauma syntymäpaikan mukaan

Vuonna 1910 koko maan väestöstä asui maaseudulla 85 %⁵²⁾ ja vuonna 1940 73 %⁵³⁾. Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli maaseudulta lähtöisin 55 %⁵⁴⁾, kun Suomen sodan 1941–1945 komentajista heitä oli noin 44 %. Vuonna 1939 palveluksessa olleista aktiiviupseereista oli maaseudulta lähtöisin 41.3 %⁵⁵⁾.

Taulukoissa 11 ja 12 on esitetty pataljoonan- ja patteristonkomentajien alueellinen jakauma syntymäpaikan mukaan.

48) Saarikoski: Liite 3

49) Kilki: s 148

50) Saarikoski: s 25

51) Sama

52) Tietosankirja-Osakeyhtiö: Tietosankirja IX osa, 2144 palstaa, Helsinki, Otava, 1917: palsta 332

53) Saarikoski: s 38

54) Kilki: s 149

55) Saarikoski: s 38

Pataljoonankomentajat

	Pohjois-Suomi	Itä-Suomi	Länsi-Suomi	Etelä-Suomi	Yht
Kaupunki tai kaupala	66.7 %	46.5 %	47.7 %	56.8 %	47.5 %
Maalaiskunta	33.3 %	53.5 %	52.3 %	43.2 %	44.3 %
Ulkomailla					3.3 %
Tuntematon					4.9 %
Yhteensä	7.4 %	35.2 %	18.9 %	30.3 %	100.0 %

Taulukko 11**Patteristojen komentajat**

	Pohjois-Suomi	Itä-Suomi	Länsi-Suomi	Etelä-Suomi	Yht
Kaupunki tai kaupala	—	50 %	42.8 %	90 %	50 %
Maalaiskunta	100 %	50 %	57.2 %	10 %	45 %
Ulkomailla					2.5 %
Tuntematon					2.5 %
Yhteensä	10 %	25 %	35 %	25 %	100.0 %

Taulukko 12

	Koko upseeristo	Suomen sodan komentajat
Pohjois-Suomi	9 %	8 %
Itä-Suomi	38 %	33 %
Länsi-Suomi	23 %	23 %
Etelä-Suomi	30 %	29 %
Ulkomailla	—	3 %
Ei tietoa	—	4 %
Yhteensä	100 %	100 %

Taulukko 13

Voidaan todeta, että pataljoonankomentajat olivat patteristonkomentajia keskimäärin useammin lähtöisin Itä- ja Etelä-Suomesta. Lisäksi havaitaan, että vain eteläsuomalaisten komentajien enemmistö oli syntynyt kaupungeissa tai kauppaloissa. Tähän vaikuttanee runsas helsinkiläissyntyisyys, sillä peräti joka kahdeksas komentaja oli syntynyt pääkaupungissa. Taulukossa 13 on esitetty vuonna 1939 palveluksessa olleiden aktiiviupseereiden ja Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien alueellinen jakauma syntymäpaikan mukaan.

Voidaan todeta, että itäsuomalaisilla oli komentajien keskuudessa hienoinen aliedusteisuus.

Syntymäpaikan alueellisen jakauman perusteella voidaan myös tarkastella, johtivatko pataljoonan- ja patteristonkomentajat Suomen sodassa 1941–1945 samalta alueelta lähtöisin olevia miehiä kuin mitä itsekin olivat. Kun kaikista komentajista oli Pohjois-Suomessa syntyneitä 8 %, oli Pohjois-Suomessa toimineista komentajista 11 % sieltä lähtöisin. Itäsuomalaisia, joita oli 33 % kaikista, oli Laatokan Karjalan komentajista 28 %. Länsisuomalaisia, joita oli 23 % kaikista, oli Karjalan kannaksen komentajista 20 %. Yhtä selvää syntymäpaikan ja rintamansuunnan vastaavuutta kuin Talvisodassa⁵⁶ ei Suomen sodassa 1941–1945 näytä esiintyneen.

2.6. Johtopäätökset

Sosiaalisen taustan todennäköisesti vaikuttavimmat osatekijät pataljoonan- ja patteristonkomentajien toimintaan lienevät olleet ikä ja koulusivistys. Ilmeisesti nuorella komentajalla ei ole ollut iän mukanaan tuomaa arvovaltaa, mutta hänellä on ollut sitäkin paremmat edellytykset voittaa alaiensa kunnioitus ja luottamus uupumattomuudellaan ja sitkeydellään. Henkiseen vireyteen on sivistystasolla ollut varmaankin varsin ratkaiseva vaikutus.

56) Kilkki: s 150

3. SOTILAALLINEN KOULUTUS

3.1. Peruskoulutus

3.1.1. Yleistä

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien taustatekijöistä tärkeimpänä on pidetty sotilaallista koulutusta. Antaahan se yhdessä henkilökohtaisten johtajaominaisuuksien ohella ratkaisevan perustan sodan ajan tehtävien hoitamiselle. Ensiksi tarkastellaan komentajien saamaa peruskoulutusta, jonka mukaan heidät on jaettu kolmeen varsin selvästi toisistaan poikkeavaan ryhmään, jääkäriihin, kadettiupseereihin ja muun peruskoulutuksen saaneisiin. Pataljoonan- ja patteristonkomentajien saama peruskoulutus on esitetty taulukossa 14.

	Jalkaväki	Tykistö	Yhteensä
Kadettikoulu	61.5 %	85 %	67.3 %
Jääkärikoulutus	13.1 %	2.5 %	10.5 %
Muu koulutus	24.6 %	12.5 %	21.6 %
Ei peruskoulutusta tai ei tietoa	0.8 %	—	0.6 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %	100.0 %

Taulukko 14

Tarkempi erittely sekä komentaja- että koulu- ja kurssikohtaisesti tarkasteltuna on esitetty taulukoissa 15–18.

Pataljoonankomentajien sotilaallinen peruskoulutus: komentajakoh-
tainen tarkastelu

RUK + KadK	57	kom	46.7 %
KadK	10	”	8.3 %
Jääkäriupseeri	9	”	7.5 %
RUK	8	”	6.7 %
Viipurin Upskokkurssi + KadK:n kuuntelu-upseerikurssi	5	”	4.2 %
<u>RUK</u> + <u>KadK:n</u> erikoiskurssi	3	”	2.4 %

Taulukko 15

Pataljoonankomentajien sotilaallinen peruskoulutus: koulu- ja kurssi-kohtainen tarkastelu

Reserviupseerikoulu	75	kom	61.5 %
Kadettikoulu	75	”	61.5 %
Kadettikoulun erikoiskurssit	26	”	21.3 %
Jääkäriupseeri	9	”	7.4 %
Viipurin Upseerikokelaskurssi	8	”	6.7 %
Jääkärialiupseeri	7	”	5.7 %
— — —			

Taulukko 16

**Patteristonkomentajien sotilaallinen peruskoulutus: komentajakoh-
tainen tarkastelu**

RUK + KadK	27	kom	67.5 %
KadK	6	”	15 %
Suomen Tykistökoulu	3	”	7.5 %
— — —			

Taulukko 17

**Patteristonkomentajien sotilaallinen peruskoulutus: koulu- ja kurssi-
kohtainen tarkastelu**

Kadettikoulu	34	kom	85 %
Reserviupseerikoulu	30	”	75 %
Suomen Tykistökoulu	4	”	10 %
— — —			

Taulukko 18

Upseerien peruskoulutuksen järjestelyt ennen Talvisotaa ovat siinä määrin tunnettuja, että niiden selvittämistä ei tässä yhteydessä ole katsottu tarpeelliseksi.

3.1.2. Jääkärit

Talvisodassa kaikista pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli jääkäreitä noin 30 %⁵⁷. Sodan loppuvaiheessa heidän osuutensa oli laskenut jo 22 %:iin⁵⁸. Suomen sodassa 1941–1945, sen hyökkäysvaiheessa kesällä 1941, jääkäriupseereiden osuus pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli 14,4 % ja vetäytymisvaiheessa kesä–heinäkuussa vuonna 1944 enää 5,6 %. Kun Talvisodassa pataljoona- ja patteristoportaan komentajatehtävissä palveli 83 jääkäreitä⁵⁹, oli heidän lukumääränsä seuraavassa sodassa vastaavissa tehtävissä laskenut 50:een⁶⁰.

Jääkäreiden osuuden jatkuva väheneminen johtuu yksinkertaisesti siitä, että vanhimmat komentajat – eli juuri jääkäriupseerit – siirtyivät joko vaativampiin komentajatehtäviin tai kokonaan pois taistelujoukoista.

3.1.3. Kadettiupseerit

Kadettiupseereiksi on tutkimuksessa luokiteltu vain numeroituja kadettikursseja suorittaneet upseerit.

Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli kadettiupseereita 44 %⁶¹. Sodan loppuvaiheessa heidän osuutensa oli noussut jo 55 %:iin⁶². Suomen sodan 1941–1945 hyökkäysvaiheessa kadettiupseereiden osuus pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli 61,5 % ja vetäytymisvaiheessa jo 83,1 %. Sodan aikana kadettiupseerien osuus komentajis-
tossa lisääntyi näin ollen merkittävästi, yli 20 prosenttiyksikköä.

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonien kadettiupseerikomentajat olivat kadettikursseilta 1–24. Heistä 60 % oli kadettikursseilta 8–16. Patteristojen kadettiupseerikomentajat olivat kadettikursseilta 3–21. Heistä 56 % oli kursseilta 15–21. Havaitaan, että patteristojen kadettiupseerikomentajat olivat keskimäärin huomattavasti nuoremmilta kadettikursseilta kuin pataljoonien kadettiupseerikomentajat. Tällä seikalla tuskin on ollut suurtakaan vaikutusta yhteistoimintakysymyksissäkään.

Noin kahdenkymmenen vuoden aikana kadettikursseiden opetussuunnitelmat, oppiaineiden lukumäärä ja kurssiaika muuttuivat varsin suures-

57) Kilki: s 153

58) Sama: s 155

59) Lauerman, M: Kuminkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27, 1096 s, Porvoo, WSOY, 1966: s 966

60) Sama: s 971

61) Kilki: s 153

62) Sama: s 155

ti⁶³. Tästä huolimatta kadettiupseereita on pidettävä yhtenäisimmän upseerien peruskoulutuksen saaneina kaikista pataljoonan- ja patteriston komentajista.

3.1.4. Muu peruskoulutus

Muun peruskoulutuksen saaneiksi on tutkimuksessa luokiteltu kaikki ne vähänkin peruskoulutusta saaneet komentajat, jotka eivät olleet joko jääkäreitä tai kadettiupseereita. Tähän peruskoulutusryhmään ovat oikeuttaneet seuraavat koulut tai kurssit: Vimpelin kurssi 28. 12. 1917–12. 1. 1918, Vöyrin kurssi, Päämajan reserviupseerikurssit — Sotavänrikkikoulu 20. 3.—23. 6. 1918, Jalkaväen Taistelukoulu Haminassa 5. 7.—21. 11. 1918, Viipurin Upseerikokelaskurssi 1918–1919, Fahnenjunkerkurssi 14. 9. 1918—14. 1. 1919, Suomen Tykistökoulu, Kadettikoulun poikkeukselliset aktiiviupseerikurssit 1920 ja 1921, Kadettikoulun kuuntelu-upseerikurssit 1920–1925, Kadettikoulun lyhennetty kurssi 1927, Suojeluskuntajärjestön aktiiviupseerikurssit 1931–1935, Reserviupseerikoulu sekä suojeluskuntaupseerikurssit.

Talvisodan pataljoonankomentajista 22 % ja patteristonkomentajista 16 % kuului tähän peruskoulutusryhmään⁶⁴. Suomen sodan 1941–1945 alussa heidän osuutensa oli niinkin suuri kuin 26.8 % pataljoonankomentajista ja 15 % patteristonkomentajista. Vetäytymisvaiheessa kesällä 1944 tähän peruskoulutusryhmään kuuluneiden osuus olikin pataljoonankomentajien osalta laskenut jo 13.6 %:iin ja patteristonkomentajien osalta 2.5 %:iin.

3.1.5. Johtopäätökset

Upseerien peruskoulutuksen tavoitteena Vapaus sodan jälkeen näyttää olleen rauhan ja sodan ajan puolustusvoimien tarvitseman nuoremman päällystön luominen nopeasti. Ensimmäisinä vuosina koulutuksen painopiste oli aktiiviupseeriston kouluttamisessa. Myöhemmin, vasta vuodesta 1925 lähtien, ryhdyttiin enemmän kiinnittämään huomiota myös reserviupseereiden lukumäärän voimakkaaseen lisäämiseen.

Aktiiviupseerien koulutuksessa oli aluksi määrän hyväksi tingittävä jopa peruskoulutuksen oleellisimmasta laatuvaatimuksesta: yhtenäisyys-

63) Kilkki, P – Kuosa, T – Vitjanen, T V: Suomalainen upseerikoulutus, 608 s (julkaisematon): s 202– 205

64) Kilkki: s 153

destä. Kun useilla poikkeuksellisilla kursseilla jouduttiin nopeasti koulutamaan aktiivipäälystää, oli seurauksena laadullinen kirjavuus.

Pataljoonakomentajien peruskoulutusta on pidettävä – nimenomaan Suomen sodan 1941–1945 alkuvaiheessa – varsin kirjavana. Kadettiupseereita voitaneen perustellusti pitää peruskoulutukseltaan parhaina ja muiden aselajien edustajien kanssa yhteistoimintaan pystyvimpinä komentajina.

Suurempi vaikutus kuin komentajien saaman peruskoulutuksen laadulla on todennäköisesti ollut sillä, milloin tämä peruskoulutus on saatu. Tällöin ovat kadettiupseerit olleet muita peruskoulutusryhmiä paremmassa asemassa, sillä olihan heistä puolet valmistunut upseeriksi 1930-luvulla. Kuitenkin on ilmeistä, että yhteistoimintakäsymyksissä eri aselajien kanssa patteristojen, mutta varsinkin pataljoonien komentajien peruskoulutuksen heterogeenisuudella on ollut ilmeinen haittavaikutus.

3.2. Jatkokoulutus

3.2.1. Jatkokoulutuksen yleisjärjestelyt

Upseerien täydennys- eli jatkokoulutuksen eräänä tärkeänä tavoitteena 1920- ja 1930-luvuilla oli peruskoulutuksessa saatujen tietojen ja taitojen sekä käytännön palveluksen ja kokemuksen antamien opetusten yhdenmukaistaminen. Toinen tärkeä tavoite oli pitää upseeristo sotilaallisen kehityksen tasalla, ts opettaa upseeristolle sotataidon ja sotatekniikan kehityksen aiheuttamat muutokset ”sotilaallisissa käsityksissä ja ohjesäännöissä”⁶⁵).

Päälystön jatkokoulutuksen kannalta tärkeimpinä on pidettävä sotilasopetuslaitosten toimeenpanemia eriasteisia kursseja ja koulutustilaisuuksia. Jatkokoulutukseen ovat kuuluneet lisäksi kertausharjoitukset sekä ulkomaille suuntautuneet opintomatkat ja -retkeilyt.

Sota- ja kertausharjoituksilla sekä uusilla ja uusituilla ohjesäännöillä on ollut tärkeä merkitys upseerien johtamistaidon kehittämisessä. Kun uudet jalkaväki- ja kenttäohjesäännöt vahvistettiin vuosina 1927–1932, saatiin taktiikan koulutukselle pohja, joka kesti Talvisotaan saakka⁶⁶). Reserviupseereiden kutsuminen kertausharjoituksiin mahdollistettiin vuoden 1932 asevelvollisuuslaissa⁶⁷). Suurimmaksi osaksi varojen puutteessa ei

65) Kiltki – Kuosa – Viljanen: s 227

66) Sipponen, O – Suhonen, M: Talvisodan komppanian- ja patterinpäälliköt, 184 s, Porvoo, WSOY, 1963: s 11

67) Raikkala, H: Suojeluskuntain historia III 2. painos, 471 s, Vaasa, Hata Oy, 1966: s 40

voitu järjestää johtamisen ja yleisesikuntapalvelun kannalta tärkeitä suuria sotaharjoituksia kuin vuosina 1937 ja 1939⁶⁸).

Taistelukoulu Viipurissa oli sotaväen piirissä tärkein nuoremmalle päällystölle jatkokoulutusta antanut sotilasopetuslaitos. Taistelukoulussa toimeenpantiin ennen Talvisotaa 15 komppanianpäällikkö-/kapteenikurssia, 21 joukkueenjohtaja-/luutnanttikurssia, yksi rannikkotyökistön kapteenikurssi ja yksi majurikurssi⁶⁹).

Luutnanttikurssien opetuksen eräänä päämääränä oli kouluttaa sodan ajan komppanian päälliköitä⁷⁰). Kapteenikurssien opetuksen päämäärä tähtäsi yhä selvemmin, mitä lähemmäksi Talvisotaa tultiin, sodan ajan pataljoonankomentajien kouluttamiseen, joskin on todettava, että se ei suinkaan ollut opetuksen päätarkoitus⁷¹).

Varsinaisesti sodan ajan pataljoonankomentajan tehtäviin koulutettiin Taistelukoulussa vain yhdellä vuonna 1931 järjestetyllä majurikurssilla⁷²). Se jäi kuitenkin ennen Talvisotaa ainoaksi, koska riittävää oppilasmäärää kurssitoiminnan jatkamiseksi ei voitu irroittaa⁷³).

Sotakorkeakoulussa opetustoiminta käynnistyi aikaisemmin kuin Taistelukoulussa, vuonna 1924⁷⁴), mutta koulutus tähtäsi ylempään asteisiin komentaja- ja esikuntatehtäviin⁷⁵). Sotakorkeakoulussa toimeenpantiin kuitenkin vuosina 1924–1930 viisi noin vuoden pituista komentajakurssia⁷⁶).

Tykistöupseerien ensimmäinen täydennyskurssi upseeriston ammattitaidon kohottamiseksi toimeenpantiin jo vuonna 1919⁷⁷). Täydennyskurseja järjestettiin seuraavana vuonna vielä kahdet⁷⁸). Vuosien 1920 ja 1921 vaihteessa toimeenpantiin seuraava täydennyskurssi, nyt kuitenkin tykistöupseerien ampumakoulukurssin nimellä⁷⁹).

Tykistöupseerien koulutusta varten perustettiin Tykistön Ampumakoulu, missä vuosina 1920–1923 pidettiin neljä noin kolmen kuukauden

68) Sotisaari, L: Näkemyksiä Talvisotaa edeltäneen koulutuksen sotakelpoisuudesta ja vertailua nykykoulutukseen, SAL 11/1970, Mikkei, Länsi-Savo: s 526

69) Taistelukoulun oppilasmatrikkeli vuosina 1927–1949

70) Taistelukoulun arkisto: SAA T 1051 kansio 10

71) Sama

72) Sama

73) Kilki – Kuosa – Viljanen: s 284

74) Seppälä, H: Sotakorkeakoulu 1924–1974, 238 s, Joensuu, P-KKP, 1974: s 18

75) Sotakorkeakoulun opetus suunnitelmat vuosilta 1924–1940, SAA T 21369 Db 2 ja Db 3

76) Kilki – Kuosa – Viljanen: s 283–284

77) Suomen Tykistökoulu. Kenttätykistömme alkuvaiheet. Tykistökoulu historiaa vuosina 1918–1957, 309 s, Pieksämäki, Raamattutalon kirjapaino, 1957: s 148

78) Sama: s 151

79) Sama: s 152

pituista kursssia⁸⁰. Vuonna 1926 koulun nimeksi määrättiin Kenttätukikoulun Ampumakoulu, jossa toimeenpantiin 11 kurssia ja koulutettiin lähes 200 upseeria⁸¹.

Talvisota osoitti, että koulutuksessa oli ollut puutteellisuuksia, jotka ilmenivät sekä johtajien että joukkojen tottumattomuutena aselajien yhteistoimintaan ja rajoitettuna taistelutehtävien suorittamisena⁸². Sotien välisenä aikana ei kuitenkaan jalkaväkiupseereille kurssimuotoista jatkokoulutusta järjestetty, koska armeijan oli ryhdyttävä pikaisesti toimenpiteisiin uuden itärajan linnoittamiseksi, aseistuksen ajanmukaistamiseksi ja reserviläisten kouluttamiseksi⁸³. Sotilasläänien komentajien ja suojeluskuntapiirien päälliköiden oli toimeenpantava upseeristolle tarkoitettuja Talvisodan kokemukset huomioon ottavia sotapelejä ja karttatarjoituksia⁸⁴, jotka korvasivat poikkeuksellisen ajan ylemmän upseerikoulutuksen⁸⁵.

Talvisodan jälkeen kenttätukikouluupseereiden jatkokoulutusta annettiin uudelleen perustetussa Tykistökoulussa, joka aloitti toimintansa helmikuussa vuonna 1941⁸⁶. Talvisodan kokemusten perusteella oli kiireellisimpänä tehtävänä tykistökomentajien ja ryhmäupseereiden kouluttaminen⁸⁷. Vuoden 1941 alkupuoliskolla toimeenpantiin viisi kahden viikon pituista komentaja- ja majurikurssia esiupseereille, yksi kolme kuukautta kestänyt peruskurssi sekä kaksi aseupseerikurssia⁸⁸.

Vuonna 1943 perustettiin Itä-Karjalaan Suvi-Kumsan kylään Tykistön Ampumakoulu⁸⁹. Sen tehtävänä oli patterinpäällikköinä ja patteristoupseereina toimineiden upseereiden ampumateknillisen ja taktillisen taidon kohottaminen⁹⁰. Koulussa järjestettiin kesään 1944 mennessä kuusi kurssia, jotka kestivät 7–10 viikkoa⁹¹.

Armeijan upseereiden, sekä kenttätukikoulun että varsinkin jalkaväen upseerien, jatkokoulutuksen järjestelyissä saavutettiin 1930-luvulla varsin johdonmukaisesti etenevä järjestelmä muutaman vuoden määrävälein toisiaan seuraavin kurssein.

80) Suomen Tykistökoulu, Kenttätukikoulun alkuvaiheet. Tykistökoulun historiaa vuosina 1918–1957, 309 s, Pieksämäki, Raamattutalon kirjapaino, 1957: s 157

81) Sama: s 157 ja 159

82) Suomen sota 1941–1945 I. osa: s 142

83) Järvinen, Y A: Jatkosodan taistelu, 394 s, Porvoo, WSOY, 1950: s 18–19

84) Suojeluskuntajärjestön sotilaallisen koulutuksen vuositoimintaohje vuodelle 1941: s 5

85) Suomen sota 1941–1945 I. osa: s 164

86) Tykistökoulun päiväkäsky n:o 1/15. 3. 1941: s 1

87) Suomen Tykistökoulu: s 162

88) Sama: s 162 ja 288

89) Sama: s 162

90) Sama

91) Sama

Suojeluskuntajärjestön toimihenkilöilleen antamalle jatkokoulutukselle antoi leimansa järjestön suuri koulutustarve alkuvuosina⁹². Ensimmäisinä jatko- tai täydennyskoulutuskursseina on pidettävä taktiikan soveltamiskursseja, joita toimeenpantiin vuoden 1928 loppuun mennessä kaikkiaan 17⁹³. Näiden kurssien nimi oli hieman harhaanjohtava, sillä vaikka taktiikkaa tarkasteltiinkin pataljoonan puitteissa, suurin osa koulutusajasta käytettiin ryhmän ja joukkueen taistelutekniseen harjoitteluun⁹⁴.

Suojeluskuntajärjestön ensimmäinen komentajakurssi alkoi 3. 2. 1926⁹⁵. Näille koko lukuvuoden 1930-luvulla kestäneille kursseille komennettiin järjestön vanhimpia aktiiviupseereita⁹⁶ ja kursseilla koulutettiin sodan ajan pataljoonankomentajia⁹⁷.

Komppanianpäällikkökurssi jaettiin kahteen jaksoon, jotka oli suunniteltu suoritettaviksi kolmen vuoden väliajoin⁹⁸. I jakso toteutettiin vuosina 1929–1935 ja sillä keskityttiin kouluttamaan upseereita johtamaan jalkaväki- ja konekiväärijoukkuetta yhteistoiminnassa raskaiden aseiden ja tykistön kanssa⁹⁹.

Komppanianpäällikkökurssin II jakso, joka nimettiin luutnanttikurssiksi, oli edellisen suoranaista jatkoa tietojen ja taitojen syventämiseksi, ja nämä kurssit toimeenpantiin vasta vuosina 1936–1938¹⁰⁰.

Aiemmin on jo todettu, että sotien välisenä aikana ylemmän tasoista kurssimuotoista upseerikoulutusta ei juuri ollenkaan järjestetty. Sodan pitkittyessä tarvittiin lisää pataljoonan- ja patteristonkomentajiksi pystyviä upseereita. Tykistöupseerien jatkokoulutus toimeenpantiin Tykistön Ampumakoululla Suvi-Kumsassa. Jalkaväkiupseerien kouluttamiseksi toimeenpantiin Suojeluskuntain Päälystökoululla 14. 9. 1942–14. 6. 1944 kymmenen vajaan kuukauden kestänyttä pataljoonankomentajakursseja¹⁰¹. Nämä kurssit oli tarkoitettu rintamajoukkojen nuoremmille majureille ja vanhemmille kapteeneille, jotka saattoivat tulla hoitamaan pataljoonankomentajan tehtäviä¹⁰².

92) Hersalo, N V: Suojeluskuntain historia II 3. painos, 564 s, Vaasa, Hata Oy, 1966: s 242

93) Sama

94) Sama: s 219 ja 239–242

95) Sama: s 239

96) Kilkki: s 157

97) Hersalo: s 243

98) Kilkki – Kuosa – Viljanen: s 319

99) Sama

100) Sama

101) Tervasmäki, V: Sotakoulut ja kurssit Suomen sodan 1941–1945 aikana (julkaisematon): taulukko 5

102) Päämajan kirjelmä n:o 1224/Koul.1/11 sal/17. 3. 1943 SAA T 10559

Edellä käsitellyistä eri jatkokoulutuskursseista Taistelukoulun kapteenikurssin sekä Suojeluskuntajärjestön komentajakurssin voidaan katsoa antaneen upseereille joukkoyksikön komentajan muodollisen pätevyyden. Sama arviointi on luonnollisesti tehtävä myös Sotakorkeakoulun yleisesikuntaupseerikoulutuksenkin osalta. Kenttätykistön Ampumakoulun kurssit antoivat varmaankin tuliteknillisen, mutta eivät ilmeisesti taktillista pätevyyttä, mikä ilmeni heti Talvisodan jälkeen pikaisena taktillisen koulutuksen tarpeena. Tykistökoulun majuri- ja komentajakursseilla sotien välisenä aikana annettiin sen sijaan varsin tehokas taktillinen koulutus.

3.2.2. Suoritetut jatkokoulutuskurssit

Taulukoissa 19–22 on esitetty tutkimusjoukon pataljoonan- ja patteristonkomentajien suorittamat jatkokoulutuskurssit sekä komentaja- että koulu- ja kurssikohtaisesti tarkasteltuina.

**Pataljoonankomentajien suorittamat jatkokoulutuskurssit:
komentajakohtainen tarkastelu**

Taistelukoulun joukkueenjohtaja-/ luutnanttikurssi	19	kom	15.6 %
Taistelukoulun komppanianpäällikkö-/ kapteenikurssi	14	”	11.5 %
Taistelukoulun joukkueenjohtajakurssi + Taistelukoulun kapteenikurssi	9	”	7.4 %
Sotakorkeakoulun yleinen opintosuunta	5	”	4.1 %
Taistelukoulun joukkueenjohtajakurssi + Sotakorkeakoulun yleinen opintosuunta	3	”	2.4 %
Taistelukoulun komppanianpäällikkökurssi + Sotakorkeakoulun yleinen opintosuunta	3	”	2.4 %
Taistelukoulun luutnanttikurssi + pataljoonankomentajakurssi sodan aikana	3	”	2.4 %
— — —			

Taulukko 19

**Patteristonkomentajien suorittamat jatkokoulutuskurssit:
koulu- ja kurssikohtainen tarkastelu**

Taistelukoulun komppanianpäällikkö-/ kapteenikurssi	50	kom	41.0 %
Taistelukoulun joukkueenjohtaja-/ luutnanttikurssi	47	"	38.5 %
Sotakorkeakoulun yleinen opintosuunta	15	"	12.3 %
Taktiikan soveltamiskurssi	15	"	12.3 %
Sotilasohjaajien orientoiva kurssi	13	"	10.7 %
Pataljoonankomentajakurssi sodan aikana	9	"	7.4 %
Suojeluskuntain Päälystökoulun komentajakurssi	8	"	6.6 %
— — —			

Taulukko 20

**Patteristonkomentajien suorittamat jatkokoulutuskurssit:
komentajakohtainen tarkastelu**

Kenttätykistön Ampumakoulu	13	kom	32.5 %
Kenttätykistön Ampumakoulu + tykistön majurikurssi	3	"	7.5 %
Kenttätykistön Ampumakoulu + Taistelukoulun luutnanttikurssi	1	"	2.5 %
— — —			

Taulukko 21

**Pataljoonankomentajien suorittamat jatkokoulutuskurssit:
koulu- ja kurssikohtainen tarkastelu**

Kenttätykistön Ampumakoulu	27	kom	67.5 %
Tykistön majurikurssi	9	"	22.5 %
Taistelukoulun kapteenikurssi	5	"	12.5 %
Sotakorkeakoulun yleinen opintosuunta	4	"	10 %
Taistelukoulun luutnanttikurssi	3	"	7.5 %
Tykistön lentotähystyskurssi	3	"	7.5 %
Tykistöupseerien täydennyskurssi	3	"	7.5 %
Tykistökoulun peruskurssi	3	"	7.5 %
— — —			

Taulukko 22

Pataljoonankomentajat olivat suorittaneet keskimäärin 1.98 ja patteristonkomentajat keskimäärin 2.1 jatkokoulutuskurssia.

Rauhan ajan koulutuksen antama muodollinen pätevyys voidaan katsoa olleen 60–65 %:lla pataljoonankomentajista ja, jos Kenttätükistön Ampumakoulun kurssit otetaan huomioon, 80 %:lla patteristonkomentajista. Kun ottaa huomioon varsin laajan kurssitoiminnan, on lukua etenkin pataljoonankomentajien osalta pidettävä pienenä. Sotakorkeakoulussa yleisesikuntaupseeritutkinnon suorittaneiden määrä, 13 % kaikista komentajista, on perin suuri. Yleisesikuntaupseerit tosin toimivat pataljoonan- tai patteristonkomentajina yleensä varsin lyhyen ajan. Vain hieman yli 40 % pataljoonankomentajista oli saanut yhtenäisen koulutuksen Taistelukoulun komppanianpäällikkö-/kapteenikurssilla. Patteristonkomentajista peräti 2/3 oli suorittanut Kenttätükistön Ampumakoulun kurssin vuoden 1926 jälkeen ja 40 % saanut täydennyskoulutusta Talvisodan jälkeen.

Kokonaan jatkokouluttamattomien pataljoonankomentajien osuutta, lähes 10 %, on pidettävä suurena. Osittain heidän suuri lukumääränsä selittyy sillä, että osa oli reserviupseereita ja osa niin nuoria, että he eivät olleet ennättäneet osallistua millekään jatkokoulutuskurssille.

3.2.3. Menestyminen jatkokoulutuskurssilla

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien suorittamien jatkokoulutuskurssien lukumäärän ja tason lisäksi on heidän toimintaansa vaikuttanut ilmeisesti myöskin se, miten he ovat kurssilla annetut tiedot omaksuneet. Menestymistä on mitattu tutkimalla miten kyseinen komentaja on sijoittunut viimeisen suorittamansa jatkokoulutuskurssin loppuarvostelussa. Sijalukujen jakauma neljänneksiin ryhmiteltynä on esitetty taulukossa 23.

	Jalkaväki	Tykistö
I neljännes	32.7 %	24 %
II ”	21.4 %	20 %
III ”	21.4 %	36 %
IV ”	24.5 %	20 %
Yhteensä	100.0 %	100 %

Taulukko 23

Kaikki pataljoonankomentajat näyttävät menestyneen jatkokoulutuskursseilla varsin tasaisesti, vaikkakin ensimmäiseen neljännekseen sijoituneiden osuus on lähes kolmannes ja keskitasoa paremmin sijoittuneiden osuus yli puolet. Voitaneen todeta, että kurssimenestyksellä ei ole ollut kovinkaan suurta merkitystä määrättäessä komentajia sodan ajan tehtäviin.

Itsenäisten pataljoonien komentajat olivat sitä vastoin menestyneet jonkin verran paremmin jatkokoulutuskursseillaan kuin jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonankomentajat. Tämä on varsin luonnollista, koska he olivat sotilasarvoltaan vanhempia upseereita, joiden menestymiseen rauhan ajan virkaauralla kurssimenestys on saattanut vaikuttaa tai sitten he olivat varsin nuoria jatkokoulutuskurssilla todella hyvin menestyneitä upseereita.

Kaikkien patteristonkomentajien kurssimenestyksen osalta voidaan tehdä sama havainto kuin edellä: tasaisuus. Tosin patteristonkomentajien kurssimenestyminen painottuu hieman huonompaan suuntaan kuin pataljoonankomentajilla.

3.2.4. Koulutustason vertailu

Jotta olisi mahdollista vertailla Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien keskinäistä koulutustasoa, on jokaiselle jatkokoulutuskurssille annettu painokerroin, vertailupistemäärä. Tässä menettelyssä on käytetty tärkeysjärjestyksessä seuraavia kriteereitä:

- kurssin laatu,
- kurssin aikaetaisyys sodasta
- kurssin kestoaika ja
- kurssin arvosanojen lukumäärä.

Lyhyille erikoiskursseille ja opetustilaisuuksille on annettu pienin vertailupistemäärä.

Tarkasteltaessa komentajakohtaista vertailupistemäärien lukumääristä jakaantumista voidaan todeta, että komentajien koulutustaso oli hyvin epätasainen. Omaksi ryhmäkseen ovat erotettavissa ne kuusi pataljoonankomentajaa ja seitsemän patteristonkomentajaa, joiden koulutustason vertailupistemäärä on 8.00–11.50. He olivat Sotakorkeakoulun lisäksi suorittaneet jonkin jatkokoulutuskurssin tai erittäin paljon tärkeitä kursseja. Keskiarvoksi on pataljoonankomentajilla saatu 3.60, jonka on voinut saavuttaa suorittamalla esimerkiksi Taistelukoulun kapteenikurssin vuoden 1936 jälkeen ja yhden lyhyen erikoiskurssin. Vastaavasti patteris-

tonkomentajien vertailupistemäärien keskiarvoksi on saatu 5.06, jonka on voinut saavuttaa suorittamalla esimerkiksi Kenttätykistön Ampumakoulun kurssin vuosina 1935–1936 ja Tykistön Ampumakoulun kurssin vuonna 1943.

Verrattaessa toisiinsa jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonankomentajien sekä itsenäisten pataljoonien komentajien koulutustasoa havaitaan varsin selvä ero edellisten hyväksi. Tämä ei voi johtua yksinomaan siitä, että jälkimmäisen komentajaryhmän keski-ikä oli hieman yli vuotta pienempi. Osittain vaikuttanee otoksen pienuus, osittain se, että sodan aikana itsenäisten pataljoonien komentajiksi määrättyt nuoret upseerit olivat yleensä suorittaneet vain Taistelukoulun luutnanttikurssin. Lisäksi yleisesikuntaupseerit näyttävät suorittaneen lyhyet komentajavierailunsa pääasiassa jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonissa. Vaikuttaakin siltä, että vastoin odotuksia vaativampaan itsenäisen pataljoonan komentajan tehtävään on määrätty komentaja muiden syiden, esimerkiksi kurssimenestyksen, kuin jatkokoulutuksen laadun perusteella.

Täysin päinvastainen tulos edelliseen verrattuna saadaan verrattaessa toisiinsa kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristojen sekä itsenäisten patteristojen komentajien koulutustasoa toisiinsa. Ero on varsin selvä jälkimmäisten hyväksi. Vaikuttaa siltä, tämän tuloksen valossa, että itsenäisten patteristojen komentajiksi on määrätty upseereita hieman iäkkäämmistä ja enemmän koulutusta saaneista, joskaan ei kursseillaan paremmin menestyneistä, kuin kenttätykistörykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristojen komentajiksi.

On mielenkiintoista verrata pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulutustasoa Suomen sodan 1941–1945 eri ajankohtina rintamansuunnittain. Tämä on esitetty taulukoissa 24 ja 25.

Pataljoonankomentajat

Rintamansuunta \ Ajankohta	Hyökkäysvaihe	Asemasota	Vetämissä vaihe	Lapin sota	Keskiarvo
Karjalan kannas	3.94	3.75	2.88		3.52
Laatokan Karjala	3.70	2.64	1.69		2.95
Pohjois-Suomi	4.07	3.58	2.75	2.58	3.37
Keskiarvo	3.89	3.23	2.54	2.58	3.29

Taulukko 24

Patteristonkomentajat

Rintaman- suunta \ Ajankohta	Hyökk- vaihe	Asema- sota	Vet- vaihe	Lapin sota	Keski- arvo
Karjalan kannas	7.20	5.35	4.60		5.59
Laatokan Karjala	5.36	3.89	3.50		4.16
Pohjois-Suomi	5.20	4.38	5.19	5.16	4.92
Keskiarvo	6.16	4.35	4.36	5.16	4.93

Taulukko 25

Kaikki rintamansuunnat huomioon ottaen on koulutustason laskeminen etenkin pataljoonankomentajilla selvästi havaittavissa sodan pitkeydessä. Patteristonkomentajien koulutustaso laski varsin jyrkästi hyökkäysvaiheen jälkeen, mutta sen jälkeen vain vähän, todennäköisesti Tykistön Ampumakoulun koulutuksen ansiosta. Pataljoonankomentajien koulutustason lasku selittyy suurimmaksi osaksi sillä, että komentajien keski-ikä aleni sodan aikana. Suojeluskuntain Päälystökoululla sodan aikana toimeenpannuilla pataljoonankomentajakursseilla ei näytä olleen kovinkaan suurta koulutustasoa parantavaa vaikutusta.

Kaikilla rintamansuunnilla on havaittavissa sama suuntaus koulutustason laskemisen suhteen. Muodollisesti pätevimmat pataljoonan- ja patteristonkomentajat taistelivat Karjalan kannaksella ja heikoimmat Laatokan Karjalan, Syvärin ja Aunuksen suunnissa.

Suuri vaikutus komentajien tietoihin ja taitoihin on luonnollisesti sillä, kuinka pitkä aika on kulunut heidän viimeisestä jatkokoulutuskurssistaan. Ennen Talvisotaa jatkokoulutetusta 106:sta pataljoonankomentajasta 50 %:lla oli viimeisestä jatkokoulutuskurssista kulunut neljä vuotta tai vähemmän Talvisodan alkuun mennessä. Patteristonkomentajien osalta tilanne oli varsin paljon parempi. Peräti 57 %:lla 35:stä ennen Talvisotaa jatkokoulutetusta komentajasta oli viimeisestä jatkokoulutuskurssista kulunut vuosi tai vähemmän Talvisodan alkuun mennessä.

On syytä olettaa, että niillä 35 pataljoonankomentajalla (= 33 %), joilla viimeisestä jatkokoulutuskurssista oli Talvisodan alkaessa kulunut yhdeksän vuotta tai enemmän, ja kahdeksalla patteristonkomentajalla (= 22.8 %), joilla viimeisestä jatkokoulutuskurssista oli Talvisodan alkaessa kulunut kuusi vuotta tai enemmän, olivat tiedot sotilaallista kehitystä ja ajan tasalla pysymistä ajatellen kovin vanhentuneita.

3.3. Johtopäätökset

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien jatko- ja täydennyskoulutusta on pidettävä vielä kirjavampana kuin heidän peruskoulutustaan. Kun vain runsaalla 60 %:lla pataljoonankomentajista oli muodollinen pätevyys tehtäväänsä, osoittaa se, että sotia edeltäneinä vuosina heitä ei riittävästi koulutettu. Komentajareservi puuttui lähes tyystin, kun osa koulutetuista jo sodan syttyessä oli sijoitettava ylempiin tehtäviin. Koulutustason varsin selvä laskeminen sodan aikana osoittaa myös muodollisesti pätevän komentaja-aineksen vähyyden. Taistelukoulun kapteenikursseilla ja yhdellä majurikursilla ennen Talvisotaa koulutettujen määrä, 375 upseeria, ei näin ollen läheskään riittänyt tyydyttämään suurta komentajatarvetta.

Patteristonkomentajien voidaan todeta hallinneen varsin hyvin epäsuoran tulenkäytön teknilliset seikat. Sen sijaan taktillinen tulenkäyttö oli suurimmalle osalle heistä vierasta.

Sekä armeijassa että Suojeluskuntajärjestössä pyrittiin – ja 1930-luvulla päästiinkin – varsin selväpiirteiseen ja johdonmukaisesti nousujoh-toiseen upseerien jatkokoulutusjärjestelmään, jossa määrättyjen palvelusvuosien jälkeen seurasi uusi jatkokoulutuskurssi. Järjestelmää ei kuitenkaan ennätetty toteuttaa riittävässä määrin ennen Talvisotaa, vaan se jäi keskeneräiseksi nimenomaan pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulutuksen osalta.

Näyttää myös siltä, että saadun koulutuksen laadulla tai määrällä kurssimenestyksestä puhumattakaan ei ole ollut ratkaisevaa merkitystä komentajia liikekannallepanossa tehtäviinsä määrättäessä. Onkin todettava, että muut, lähinnä virkaikätekijät, ovat sanelleet komentajan sijoittamisen tehtäväänsä. Sodan pitkittyessä ”virkaikäkomentajat” yleensä karsiutuivat nopeasti pois ja nuoremmat, joskin muodollista pätevyyttä vähemmän omaavat upseerit astuivat heidän tilalleen.

Johtopäätelmäksi jää, että jatkokoulutus ei antanut pataljoonan- eikä patteristonkomentajille yhtenäistä ja riittävää pohjaa johtamistoimintaa varten taistelukentällä. Suomen sodan 1941–1945 vaikeimmissa vaiheissa – hyökkäys- ja vetäytymisvaiheessa – ilmeni henkilökohtaisten johtajajominaisuuksien korostuminen koulutustason kustannuksella.

4. TEHTÄVÄT TALVISODASSA JA SOTIEN VÄLISENÄ AIKANA

4.1. Tehtävät Talvisodassa

Kun suuria sotaharjoituksia toimeenpantiin 1930-luvulla vain kahdet eivätkä joukko-osastojen sotaharjoitukset antaneet läheskään riittävästi komentajakokemusta¹⁰³, joutui suurin osa Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista ensimmäisen kerran johtamaan pataljoonaa tai patteristoa ylimääräisissä harjoituksissa (YH) syksyllä vuonna 1939.

Taulukoissa 26 ja 27 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien tehtävät Talvisodassa tehtäväytyypeittäin.

Pataljoonankomentajat

Koko Talvisodan ajan toimi		
— johtajatehtävissä taistelujoukoissa	74 kom	60.7 %
— esikuntatehtävissä sotatoimialueella	15 ”	12.3 %
— kotirintaman eri tehtävissä	7 ”	5.7 %
— useissa tehtävissä	18 ”	14.8 %
— ei tietoa	8 ”	6.5 %
Yhteensä	122 kom	100.0 %
Koko Talvisodan tai vain osan siitä toimi		
— johtajatehtävissä rintamajoukoissa	94 kom	77.0 %
näistä		
pataljoonankomentajina	53	
komppanianpäällikköinä	29	
— esikuntatehtävissä sotatoimialueella	32 ”	26.2 %
— kotirintaman eri tehtävissä	17 ”	13.9 %

Taulukko 26

103) Nordgren, V: Mienteitä upseerikoulutuksesta joukko-osastoissamme, Sotilasaikakauslehti v 1937: s 715–725

Patteristonkomentajat

Koko Talvisodan ajan toimi		
— johtajatehtävissä rintamajoukoissa	29 kom	72.5 %
— kotirintaman eri tehtävissä	5 ”	12.5 %
— esikuntatehtävissä sotatoimialueella	3 ”	7.5 %
— muissa tehtävissä	2 ”	5 %
— ei tietoa	1 ”	2.5 %
Yhteensä	40 kom	100.0 %
Koko Talvisodan tai vain osan siitä toimi		
— johtajatehtävissä rintamajoukoissa	30 kom	75 %
— kotirintaman eri tehtävissä	5 ”	12.5 %
— esikuntatehtävissä sotatoimialueella	5 ”	12.5 %

Taulukko 27

Noin 60 % pataljoonan- ja 73 % patteristonkomentajista oli toiminut koko Talvisodan ajan ja lähes 80 % pataljoonan- ja 75 % patteristonkomentajista koko sodan tai vain osan siitä johtajatehtävissä rintamajoukoissa, suurin osa juuri pataljoonankomentajan tai patterinpäällikön, patteristoupseerin ja patteristonkomentajan tehtävissä. Merkittävää on lisäksi todeta, että Suomen sodan 1941–1945 pataljoonankomentajista vain noin 6 % ja patteristonkomentajista vain noin 8 % oli toiminut koko Talvisodan ajan kotirintaman eri tehtävissä.

Ilmeisesti parhaat edellytykset riittävän koulutustason ohella Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajan tehtäviin ovat tarjonneet Talvisodan rintamaupseerin tehtävät. Onhan selvää, että vasta todellisissa sodan olosuhteissa upseeri lopullisesti kouliintuu komentaja-tehtävään.

4.2. Tehtävät sotien välisenä aikana

Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli noin 80 % palvelleet ennen sotaa kouluttajatehtävissä¹⁰⁴). Taulukossa 28 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien tehtävät sotien välisenä aikana tehtävätyypeittäin.

104) Kälkki: s 164

	Jalkaväki	Tykistö
Koulutustehtävissä	58.3 %	77.5 %
Esikuntatehtävissä	26.2 %	12.5 %
Sivilissä	4.9 %	5 %
Muissa tehtävissä	1.6 %	—
Ei tietoa	9.0 %	5 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 28

Voidaan todeta, että vajaa 60 % pataljoonan- ja lähes 80 % patteristonkomentajista oli ollut koulutustehtävissä. Kouluttajan tehtävät ovat ilmeisesti edistäneet heidän toimintaansa joukkojen kanssa taistelukentällä.

Voidaan lisäksi todeta, että peräti runsas neljännes pataljoonankomentajista ja noin 13 % patteristonkomentajista oli toiminut esikuntatehtävissä. Tämä johtui Talvisodan jälkeen seuranneista runsaasti lisääntyneistä esikuntien tehtävistä, joihin oli komennettava suhteellisesti enemmän nuorempaakin, luvuista päätellen jalkaväen upseeristoa.

4.3. Johtopäätökset

Suomen sodan 1941–1945 Talvisotaan verrattuna suurempi pataljoonien ja patteristojen lukumäärä ja sodan pituus aiheuttivat suuren komentajatarpeen, jonka täyttämiseen eivät kaikki Talvisodassa komentajatehtävissä toimineet riittäneet, varsinkin kun osa heistä oli vammautunut, siirretty ylempiin komentajatehtäviin tai osoittautunut kykenemättömäksi tähän vaativaan tehtävään¹⁰⁵). On luultavaa, että komentajalla, joka oli koko Talvisodan ajan toiminut kotirintamalla ja sotien välisen ajan esikuntatehtävissä, oli suuria vaikeuksia tottuneempiin komentajiin verrattuna.

Vaikka huomattavalla osalla Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista olikin kenttäpalvelun antamaa tuoretta kokemusta sotien väliseltä ajalta, ei sen merkitystä johtamistoimintaan pidä kuitenkaan yliarvioida. Sen sijaan Talvisodan taistelukentillä saatu johtajakokemus on tehtävän laadusta riippumatta ollut suurimerkityksistä Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajille.

105) Kilkki: s 168–169

5. KOMENTAJIEN TOIMINTA SODAN AIKANA

5.1. Komentajakautta edeltäneet ja seuranneet tehtävät sekä komentajakausion pituus

5.1.1. Komentajien sijoittuminen tehtäviinsä liikekannallepanossa

Talvisodan alkaessa perustettiin kaikkiaan 146 jalkaväkipataljoonaa ja 33 patteristoa¹⁰⁶. Sodan aikana muodostettiin kuitenkin 35 pataljoonaa ja 11 patteristoa lisää, joten sodan loppuvaiheessa oli mukana 181 jalkaväkipataljoonaa ja 44 patteristoa¹⁰⁷. Kun Suomen sodan 1941–1945 liikekannallepanossa perustettiin kaikkiaan 197 jalkaväkipataljoonaa ja 86 kenttätykistöpatteristoa¹⁰⁸, havaitaan, että myöhemmän sodan alun pataljoonankomentajien tarve ei ollut kovinkaan paljon suurempi kuin Talvisodan lopun pataljoonankomentajien määrä. Sen sijaan patteristonkomentajien tarve oli huomattavasti Talvisodan lopun patteristonkomentajien määrää suurempi.

Sotien välisenä aikana annettiin joitakin ohjeita ja käskyjä upseereiden sijoittamisesta liikekannallepanossa eri tehtäviin. Puolustusvoimain Pääesikunta julkaisi 5. 12. 1940 kirjelmän¹⁰⁹, jossa kenttätykistön kaaderipäällystö sijoitettiin perustettaviin tykistöjoukko-osastoihin. Sijoitusluetteloa tarkistettiin miltei kuukausittain¹¹⁰.

Armeijakuntien komentajat järjestivät joulukuun alussa vuonna 1940 keskinäisen neuvottelutilaisuuden, jossa keskusteltiin upseerien sodan ajan sijoituksen johtavista periaatteista¹¹¹. Tilaisuudessa sovittiin mm seuraavista sijoitusperiaatteista:

- rauhan ajan patteristojen komentajat siirtyvät vastaavien divisioonien tykistökomentajiksi ja patterien päälliköt patteristojen komentajiksi,
- ylijohdon alaisien raskaiden ja järeiden patteristojen samoin kuin yhden kevyen patteriston komentajina ovat rauhan ajan kolmen raskaan patteriston komentajat ja vanhimmat patterinpäälliköt,
- armeijakuntien ja divisioonien raskaiden patteristojen komentajiksi määrätään rauhan ajan raskaan ja kevyen kenttätykistön sopivia

106) Lopmeri: s 31–32

107) Sama

108) Sama

109) PvPE:n kirjelmä n:o 6796/40. Järj. 2./5. 12. 1940 SAA T 9777

110) Tykistön tarkastajan arkisto SAA T 9777

111) Armeijakuntien komentajien neuvottelutilaisuudessa laadittu muistio koskien upseerien sodanaikaisen sijoituksen johtavia periaatteita SAA T 9777

upseereita, etupäässä patterien päälliköitä.

- sissipataljoonien (3 kappaletta) komentajiksi määrätään sopivia rajavartiostokomentajia.

Puolustusvoimain Pääesikunta julkaisi rauhan ajan kaaderipäällystön käyttöä liikekannallepanossa koskevan kirjelmän 2. 4. 1941¹¹². Siinä käskettyjä periaatteita noudatettiin runsaan kahden kuukauden kuluttua toimeenpannussa liikekannallepanossa. Sijoittamisesta käskettiin mm seuraavaa:

- pataljoonien komentajiksi suojeluskuntapiirien perustamiin rykmentteihin suojeluskuntapiirien koulutusupseerit, ye-upseerit ja aluepäälliköt,
- pataljoonien komentajiksi prikaatien perustamiin rykmentteihin prikaatien pataljoonien komentajat, koulutusupseerit ja vanhimmat komppanianpäälliköt,
- jääkäriprikaatin pataljoonien komentajiksi suojeluskuntapiirien perustamiin pataljooniin komppanianpäälliköt,
- jääkäriprikaatin pataljoonien komentajiksi prikaatien perustamiin pataljooniin kaksi pataljoonankomentajaa ja yksi komppanianpäällikkö,
- sissipataljoonien ja ratsuväkirykmenttien komentajat määrää Puolustusvoimain Pääesikunta,
- kevyiden osastojen komentajiksi aluepäälliköt ja eskadroonien varapäälliköt.

Tutkimusjoukon 122 pataljoonankomentajasta 85 eli 70 % määrättiin komentajatehtävään liikekannallepanossa kesäkuussa 1941. Heistä yli 3/4 kuului edellä mainitussa Puolustusvoimain Pääesikunnan käskyssä mainittuihin sijoitettaviin henkilöihin. Tutkimusjoukon 40 patteristonkomentajasta 20 eli 50 % määrättiin komentajatehtävään liikekannallepanossa. Näistä 80 % palveli Puolustusvoimain Pääesikunnan 5. 12. 1940 julkaisemassa käskyssä luetelluissa tehtävissä.

5.1.2. Komentajakautta edeltäneet tehtävät

Taulukossa 29 on esitetty komentajakautta edeltäneet tehtävät tehtävyyteittäin niiden Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien osalta, joita ei määrätty tehtäviinsä liikekannallepanossa vaan sodan aikana.

112) PvPE:n kirjelmä n:o 273/Järj, 1/6a/sal/2. 4. 1941 SAA T 7695/11

	Jalkaväki	Tykistö
Komentaja taistelujoukoista	45.1 %	48.2 %
Komentaja sotatoimialueen esikuntatehtävistä ...	33.8 %	22.2 %
Komentaja sotatoimialueen ulkopuolelta, lähinnä kotirintaman esikuntatehtävistä tai koulutuskeskuksista	21.1 %	29.6 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 29

Voidaan havaita, että sekä pataljoonan- että patteristonkomentajan tehtävään yleensä löydettiin upseeri yhtymän alueelta joko taistelujoukoista tai esikuntatehtävistä. Noin 63 % pataljoonan- ja 55 % patteristonkomentajien avoinna olleista paikoista täytettiin oman joukko-osaston tai yhtymän upseereilla.

Lähes joka neljäs sodan aikana pataljoonan- tai patteristonkomentajan tehtävään määrätystä upseereista tuli kotirintamalta joko esikuntatehtävistä tai koulutuskeskuksista. Näistä upseereista suurin osa tuli kokeilemaan komentajataitojaan asemasotavaiheen hiljaisena kautena. Osaksi he olivat sairastumisen tai haavoittumisen takia kotirintamalle siirrettyjä hyökkäysvaiheessa mukana olleita komentajatottumusta saaneita upseereita, joita tarvittiin korvaamaan vetäytymisvaiheen suuria komentajatapioita.

Jääkäriprikaatin jääkäripataljoonissa oli vetäytymisvaiheen aikana kesällä 1944 käytössä järjestelmä, jossa oli ennalta nimetty sijainen jääkäripataljoonan komentajalle, jos tämä kaatuisi tai haavoittuisi. Näin menetellen taattiin se, että sijaiseksi määrätty upseeri, tavallisesti vanhin yksikönpäällikkö, saattoi tilannetta kokonaisuuden kannalta seuraten sekä myös henkisesti valmistautua komentajatehtävään.

5.1.3. Komentajakausten pituus

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonankomentajat toimivat tehtävässään keskimäärin 12.3 kuukautta ja patteristonkomentajat noin puoli vuotta kauemmin, keskimäärin 18.7 kuukautta. On kuitenkin heti todettava, että osa komentajista, noin 30 % pataljoonan- ja noin 20 % patteristonkomentajista toimi komentajatehtävissä ainakin kahteen otteeseen, joten edellä esitetyt keskimääräiset komentajakausten pituudet eivät osoita yhtämittaisten vaan yhteenlaskettujen komentajakausten keskipituutta.

50 % pataljoonankomentajista toimi komentajana vähemmän kuin

yhdeksän kuukautta, noin kolmannes vähemmän kuin neljä kuukautta ja runsas kuudennes enemmän kuin kaksi vuotta. Noin kuudennes pataljoonankomentajista toimi komentajatehtävässä vain 1.5 kuukautta tai vähemmän. Suurimpina syinä näin lyhyeen komentajakauteen ovat olleet mm

- iäkkään aluepäällikkökomentajan pikainen korvaaminen pystyvämmällä upseerilla heti hyökkäysvaiheen alussa kesällä 1941,
- lyhyet nuorten komppanianpäälliköitten hoitamat viransijaisuudet sekä
- kaatuminen tai haavoittuminen.

50 % patteristonkomentajista toimi komentajana 14 kuukautta tai vähemmän, 35 % vähemmän kuin kahdeksan kuukautta ja 35 % 26 kuukautta tai enemmän. Joka kahdeksas komentaja toimi komentajatehtävässä kolme kuukautta tai vähemmän.

Suomen sodassa 1941–1945 voidaan havaita syntyneen eräänlaisen ”pataljoonan- ja patteristonkomentajarodun”, sillä yli kaksikin vuotta komentajina toimineet on ilmeisesti todella haluttu pysyttää tehtävissään. Jos komentaja osoittautui pystyväksi eikä ikänsä tai muiden syiden vuoksi ollut kelvollinen lähinnä seuraavaan ylempään komentajatehtävään, halusivat esimiehet säilyttää tällaisen upseerin edelleenkin tehtävässään.

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulutustason ja komentajakauden pituuden välillä ei ole kovinkaan selvää korrelaatiota osoitettavissa. Vähemmän kuin yhdeksän kuukautta pataljoonankomentajina toimineiden koulutustason vertailupistemäärien keskiarvo on 3.82, vähemmän kuin neljä kuukautta toimineiden 3.71 ja enemmän kuin kaksi vuotta toimineiden 2.88. Vastaavasti 14 kuukautta tai vähemmän patteristonkomentajina toimineiden koulutustason vertailupistemäärien keskiarvo on 5.36, vähemmän kuin kahdeksan kuukautta toimineiden 5.34 ja 26 kuukautta tai enemmän toimineiden 5.05. Näiden lukujen mukaan näyttäisi siis siltä, että vähemmän muodolliseen pätevyyteen tähdännyttä koulutusta saaneet olisivat toimineet kauemmin komentajina. Tämä selittyikin osaksi sillä, että viisi eniten koulutusta saanutta pataljoonankomentajaa toimi tässä tehtävässä vain viisi kuukautta tai vähemmän. Samoin neljä eniten koulutusta saanutta patteristonkomentajaa toimi tehtävässään vain 13 kuukautta tai vähemmän. Nämä kaikki olivat yleisesikuntaupseereita.

5.1.4. Komentajakautta seuranneet tehtävät

Taulukossa 30 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien komentajakautta seuranneet tehtävät tehtävyyteittäin. Luvuissa ei ole otettu huomioon tappioiden tai joukkoyksikköjen kotiuttamisen aiheuttamia siirtoja.

	Jalkaväki	Tykistö
Siirto sotatoimialueen esikuntatehtäviin	32.4 %	39.1 %
Siirto kotirintamalle lähinnä esikuntatehtäviin	25.5 %	8.7 %
Siirto taistelujoukkoihin	22.5 %	34.8 %
Siirto kotirintaman koulutustehtäviin	19.6 %	17.4 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 30

Voidaan havaita, että tehtävää vaihtamaan joutuneista pataljoonan-komentajista lähes puolet ja patteristonkomentajista noin neljännes siirrettiin kotirintaman erilaatuisiin tehtäviin.

Taistelujoukkoihin siirretyistä pataljoonankomentajina toimineista noin neljännes joutui selvästi vaativampaan joukko-osaston komentajan tehtävään ja lähes puolet jalkaväkirykmentin komentajan apulaiseksi, esikuntapäälliköksi tai rykmenttiupseeriksi eli tehtäviin, jotka voitaneen rinnastaa toisiinsa. Kotirintaman esikuntatehtäviin siirretyistä 27 % ja kotirintaman koulutustehtäviin siirretyistä 25 % joutui jättämään pataljoonankomentajan tehtävät haavoittumisen tai sairastumisen vuoksi. Toisaalta on todettava, että kotirintamalle siirrettyjen keski-ikä oli noin 42 vuotta eli jonkin verran pataljoonankomentajien keski-ikää (39 vuotta) korkeampi.

Taistelujoukkoihin siirretyistä patteristonkomentajista lähes kaikki joutuivat rykmenttiupseereiksi. Haavoittuminen tai sairastuminen on aiheuttanut kahdelle tutkimusjoukon patteristonkomentajalle siirtämisen kotirintaman tehtäviin. Sen sijaan kotirintamalle siirrettyjen keski-ikä, noin 40 vuotta, on huomattavasti patteristonkomentajien keski-ikää (35.5 vuotta) korkeampi.

Varsin voimakkaasti on kritisoitu sitä Suomen sodassa 1941–1945 vallinnutta käytäntöä, että heikosti menestyneet tai kykenemättömiksi havaitut komentajat usein siirrettiin koulutuskeskuksiin päälliköiksi, koulutusupseereiksi tai pataljoonan-/patteristonkomentajiksi. Edullisempaa koko koulutusjärjestelmän kannalta olisi ilmeisesti ollut tällaisten komen-

tajien siirtäminen henkilötäydennys- tai järjestelykeskusten päälliköiksi tai kotirintaman esikuntatehtäviin.

5.1.5. Vaihtuvuus

Aikaisemmin on jo todettu, että Suomen sodan 1941–1945 pataljoonankomentajista noin 30 % ja patteristonkomentajista noin 20 % toimi komentajatehtävissä ainakin kahteen otteeseen. Noin 56 %:lla pataljoonista oli 1–4 komentajaa ja noin 22 %:lla 7–12 komentajaa. Jokaisella pataljoonalla oli sodan aikana keskimäärin 4.5 komentajaa. Tässä laskelmassa ei ole otettu huomioon sotatoimia saksalaisia vastaan Pohjois-Suomessa vuosina 1944–1945.

Patteristoilla oli huomattavasti vähemmän komentajia kuin pataljoonilla, sillä noin 54 %:lla patteristoista oli 1–2 komentajaa ja noin 17 %:lla 5–9 komentajaa. Jokaisella patteristolla oli sodan aikana keskimäärin 2.8 komentajaa.

5.1.6. Johtopäätökset

Sotien välisenä aikana Puolustusvoimain Pääesikunnan järjestelyosasto antoi varsin yksityiskohtaisia ohjeita kaaderipäällystön ja osittain myös reserviupseereidenkin sijoittamisesta liikekannallepanossa perustettaviin joukkoihin. Sijoittamisen, jonka lopullisesti ja pääasiassa tekivät suojeluskuntapiirien ja joukko-osastojen esikunnat, voidaan katsoa onnistuneen varsin hyvin. Kuitenkin osa pataljoonankomentajiksi määrättyistä oli ilmeisiä virhesijoittamisia, koska heidät jouduttiin varsin pian vaihtamaan kesällä 1941 joko jo joukkojen keskitysvaiheessa tai hyökkäysvaiheen alussa pystyvämpiin upseereihin.

Pataljoonan- ja patteristonkomentajia sodan aikana tehtäviinsä määrätessä on heidät pyritty löytämään mahdollisimman läheltä täytettävää tehtävää. Menettelyä on pidettävä oikeaan osuneena, sillä vain läheltä muihin tehtäviin siirretyn komentajan toimintaa seurannut upseeri on nopeasti pystynyt perehtymään uuteen tehtäväänsä. Suoraan kaukana selustassa sijainneesta esikunnasta tai kotirintamalta pataljoonan- tai patteristonkomentajaksi määrättyllä rintamatottumusta vailla olleella upseerilla on todennäköisesti ollut suuria vaikeuksia tarmokkaan ja oikean johtamisotteen saamisessa alaisiinsa. Tilanteen salliessa tällaiset upseerit olisi ilmeisesti ollut parasta totuttaa taistelukentän olosuhteisiin muutaman viikon—kuukauden ajan rykmentti- tai prikaatiportaassa.

Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien keskimääräisiä komentajakausien pituuksia (pataljoonankomentajat 12.3

kuukautta ja patteristonkomentajat 18.7 kuukautta) voidaan pitää riittävän pitkinä, jotta komentaja ja hänen alaisensa puolin ja toisin oppivat tuntemaan toisensa taidot ja kyvyt.

Hyvin tehtävissään menestyneet tietyt ikä- ja koulutusedellytykset täyttäneet pataljoonan- ja patteristonkomentajat siirrettiin hyvinkin vaativiin tehtäviin joukko-osastojen komentajiksi, yhtymien esikuntapäälliköiksi sekä divisioonien ja armeijakuntien esikuntien osastopäälliköiksi. Näihin tehtäviin siirrettiin vajaa neljännes Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista. Luonnollisena poistumana voidaan pitää lähes kaikkia siirtoja kotirintaman tehtäviin. Näiden upseereiden joukosta ovat todennäköisesti kuitenkin löydettävissä komentajatehtävässä epäonnistuneet upseerit.

Patteristojen komentajamäärää, keskimäärin 2.8 komentajaa patteristoa kohti, on pidettävä varsin pienenä. Pataljoonien komentajamäärää, keskimäärin 4.5 komentajaa pataljoonaa kohti, ei sitäkään voida pitää kovin suurena, kun ottaa huomioon sodan pitkän kestoajan ja jalkaväki-johtajia kuluttaneen luonteen. Sen sijaan 7–12 komentajaa yhdellä pataljoonalla vaikuttaa suurelta, koska tällöin, jos pataljoona taisteli koko sodan ajan, yhden komentajan komentajakauden pituudeksi muodostui 3–5.5 kuukautta. Näin runsas komentajavaihtuvuus on todennäköisesti vaikuttanut heikentävästi pataljoonan henkeen ja sen myötä taistelutehoon.

5.2. Sotilasarvot ja ylennykset

Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajista 2/3 oli kapteeneita ja 1/4 majureita tehtävien vastaanottohetkellä¹¹³). Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista noin 50 % oli tehtävien vastaanottohetkellä kapteeneita ja noin 45 % majureita. Patteristonkomentajat kuitenkin poikkesivat tästä jakautumasta, sillä heistä oli lähes 2/3 kapteeneita ja runsas 1/3 majureita komentajan tehtävät vastaanottaessaan.

Itsenäisten pataljoonien komentajista lähes kolmannes oli kapteeneita ja lähes viidennes everstiluutnantteja tehtävien vastaanottohetkellä. Tämä on ymmärrettävää, koska monessa erillisessä pataljoonassa oli määrävahvuuksien mukaankin oltava komentajana everstiluutnantti tai jopa eversti¹¹⁴). Kuitenkin itsenäisten pataljoonien komentajat olivat keskimäärin

113) Kilkki: s 170

114) Jalkaväen ja keveiden joukkojen sodanajan määrävahvuudet

vuotta nuorempia kuin jalkaväkirykmenttien ja -prikaatien pataljoonankomentajat, joten merkittävästi korkeammat upseeriarvot on selitettävissä vain siten, että itsenäisten pataljoonien komentajia ylennettiin muita komentajia nuorempina.

Patteristonkomentajien keskinäisessä vertailussa on havaittavissa samanlainen jakaumaero kuin pataljoonankomentajillakin. Tehtävien vastaanottohetkellä kenttätukirykmenttien ja jalkaväkiprikaatien patteristojen komentajista vain noin 45 % oli kapteeneita. Ero selittyy osittain sillä, että jälkimmäinen komentajaryhmä oli edellistä hieman vanhempi.

Taulukoissa 31 ja 32 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien sotilasarvot rintamansuunnittain eri ajankohtina. Jotta esitys olisi mahdollinen, on eri sotilasarvoille annettu vertailupistemäärä, eräänlainen painokerroin. Esimerkiksi reservikapteeni 2.75, kapteeni 3.00, reservimajuri 3.75, majuri 4.00 jne.

Pataljoonankomentajat

Ajankohta \ Rintamansuunta	Hyökkäysvaihe	Asemasota	Vetämissä	Lapin sota	Keskiarvo
Karjalan kannas	3.52	4.40	4.22		3.95
Laatokan Karjala	3.74	3.98	3.54		3.78
Pohjois-Suomi	3.72	4.08	4.33	4.06	3.96
Keskiarvo	3.65	4.13	4.05	4.06	3.90

Taulukko 31

Patteristonkomentajat

Ajankohta \ Rintamansuunta	Hyökkäysvaihe	Asemasota	Vetämissä	Lapin sota	Keskiarvo
Karjalan kannas	3.7	3.8	4.07		3.9
Laatokan Karjala	3.29	3.70	3.88		3.64
Pohjois-Suomi	3.4	3.75	4	4.25	3.88
Keskiarvo	3.5	3.74	4	4.25	3.81

Taulukko 32

Taulukoista voidaan todeta, että vaikka komentajien keski-ikä aleni-kin lähes poikkeuksetta kaikilla rintamansuunnilla sodan kestäessä, sotilasarvo kohosi patteristonkomentajilla aivan selvästi ja pataljoonankomentajillakin havaittavasti kaikilla rintamansuunnilla. Tämä on selitettävissä

vain siten, että sodan pitkittyessä yhä nuorempia upseereita ylennettiin kapteeneiksi ja majureiksi ja määrättiin komentajatehtäviin. Lisäksi havaitaan, että Karjalan kannaksella ja Syvärin rintamalla komentajien sotilasarvot olivat korkeimmillaan asemasotavaiheen aikana, mikä tukee käsitystä juuri näiden rintamansuuntien suosituimmuudesta lyhyiden komentajavierailujen kohteena.

Taulukossa 33 on esitetty Suomen sodassa 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajina toimineiden upseereiden lukumääräiset ylennykset vuosina 1939—1945.

	Jalkaväki	Tykistö
Ei yhtään ylennystä	5.7 %	—
Yksi ylennys	33.6 %	20 %
Kaksi ylennystä	51.7 %	65 %
Kolme ylennystä	7.4 %	15 %
Neljä ylennystä	1.6 %	—
Yhteensä	100.0 %	100 %

Taulukko 33

Voidaan todeta, että pataljoonankomentajina toimineita upseereita ylennettiin vuosina 1939—1945 keskimäärin 1.7 kertaa komentajaa kohti ja patteristonkomentajina toimineita keskimäärin kaksi kertaa komentajaa kohti. Ero johtunee siitä, että miltei kaikki patteristonkomentajina toimineet upseerit — pataljoonankomentajia nuorempina — ylennettiin kapteeneiksi kyseessä olevana aikana.

Taulukossa 34 on esitetty Suomen sodassa 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajina toimineiden upseereiden vuosina 1940—1945 tapahtuneiden ylennysten keski-iat.

	Ylennysikien keskiarvo vuotta	
	Jalkaväki	Tykistö
Kapteeniksi	31.2	29.3
Majuriksi	37.8	34.4
Everstiluutnantiksi	42.7	41.5
Everstiksi	43	44

Taulukko 34

Voidaan todeta, että patteristonkomentajina toimineita, sen lisäksi, että heitä oli ylennetty useammin kuin pataljoonankomentajia, ylennettiin myös keskimääräistä nuorempina samoihin upseeriarvoihin kuin pataljoonankomentajina toimineita.

5.3. Kunniamerkit

Taulukossa 35 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajina toimineille upseereille myönnetyt kunniamerkit vuosina 1941–1945 lukumääräisesti ja komentajakohtaisesti tarkasteltuna.

	Jalkaväki	Tykistö
Ei yhtään kunniamerkkiä	6.6 %	—
Yksi kunniamerkki	32.0 %	2.5 %
Kaksi kunniamerkkiä	36.8 %	65 %
Kolme kunniamerkkiä	21.3 %	27.5 %
Neljä kunniamerkkiä	3.3 %	5 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 35

Havaitaan, että noin 60 % pataljoonankomentajina toimineista upseereista palkittiin 2–4 kunniamerkillä kyseisenä aikana, kun sen sijaan lähes kaikki patteristonkomentajina toimineista saivat saman tunnustusmäärän. Pataljoonankomentajina toimineille upseereille myönnettiin sodan aikana keskimäärin 1.8 kunniamerkkiä komentajaa kohti vastaavan luvun ollessa patteristonkomentajina toimineilla upseereilla keskimäärin 2.8.

Taulukossa 36 on esitetty pataljoonan- ja patteristonkomentajina toimineiden upseereiden ikien keskiarvot kunniamerkeittäin niiden myöntämishetkellä.

	Myöntämiskien keskiarvo	
	Jalkaväki	Tykistö
VR 3 miekkojen kera	36.3	33.3
VR 3 tammenlehvän kera	37.3	32.7
VR 2 miekkojen kera	38.0	37.6
VR 2 tammenlehvän kera	41.7	41.9

Taulukko 36

Voidaan todeta, että patteristonkomentajina toimineille upseereille on myönnetty kolmannen luokan Vapaudenristi niin miekkojen kuin tammenlehvän kera keskimäärin huomattavasti nuorempina kuin pataljoonankomentajina toimineille upseereille. Toisen luokan Vapaudenristi tammenlehvän kera myönnettiin noin 12 %:lle pataljoonankomentajista ja 10 %:lle patteristonkomentajista selvästi juuri tässä tehtävässä kunnostautumisesta.

Tammenlehvän kera myönnettyä Vapaudenristiä on pidettävä merkkinä erinomaisesta suorituksesta, koska sekä pataljoonan- että patteristonkomentajille myönnettiin lukumääräisesti enemmän esimerkiksi toisen luokan Vapaudenristiä tammenlehvän kera. Tämänlaatuista käytäntöä

edellytettiin Päämajan antamissa ohjeissa tammenlehvän myöntämisestä Vapaudenristiin¹¹⁵.

Suomen sodan 1941–1945 arvostetuin kunniamerkki, Vapaudenristin Mannerheim-risti, myönnettiin 191:lle sotilaille¹¹⁶. Kahdeksantoista voidaan katsoa ansainneen ritariksi nimityksensä pataljoonan erinomaisesta johtamisesta.

Kunniamerkkien – samoin kuin osittain ylennystenkin – osalta on todettava, että niillä palkittiin suorituksista, joita esimiehet mittasivat varsin subjektiivisin perustein. Lisäksi virkaikä ja palvelusvuodet vaikuttivat ylennysjärjestykseen ja myönnettyjen kunniamerkkien luokkiin.

5.4. Tappiot

Taulukossa 37 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien tappiot, jotka ovat johtaneet komentajavaihtoon.

	Jalkaväki		Tykistö	
Kaatuminen	45 kom	35.7 %	8 kom	53.3 %
Haavoittuminen	54 ”	42.9 %	4 ”	26.7 %
Sairastuminen	27 ”	21.4 %	3 ”	20 %
Yhteensä	126 kom	100.0 %	15 kom	100.0 %

Taulukko 37

Komentajien tappioissa voidaan todeta sama piirre kuin Talvisodan aikana¹¹⁷: pataljoonankomentajien tappiot ovat moninkertaiset patteristonkomentajien tappioihin verrattuna. Kun komentajavaihtoon johtaneita pataljoonankomentajien kaatumisia, haavoittumisia ja sairastumisia tapahtui keskimäärin 1.2 viikossa, tapahtui niitä patteristonkomentajille keskimäärin 2.6 kuukaudessa.

Noin viidennes Suomen sodan 1941–1945 pataljoonankomentajista kaatui, haavoittui tai sairastui (patteristonkomentajista noin 8 %) siinä määrin, että joutui jättämään komentajatehtävät. Luku vaikuttaa suurelta, mutta on todettava, että laskelmassa ovat kokonaistappiot eikä siinä ole otettu huomioon lieviä haavoittumisia, joiden jälkeen komentajat ovat voineet palata entisiin tehtäviinsä.

Niistä tutkimusjoukon komentajista, jotka joutuivat haavoittumisen tai sairastumisen vuoksi jättämään tehtävänsä, palasi 2/3 takaisin komentajatehtäviin. Näin ollen, kun samaa suhdetta käytetään taulukon 37 las-

115) Päämajan lääkälehti N:o 17/10. 6. 1942: 5 §

116) Airo, A F: Mannerheim-ristin ritarit, Tuli Oy, Oy Puhvipakkaus Ab:n kirjapaino, 1952 (ei sivunumerointia)

117) Kilkki: s 174

kelmissä, voidaan todeta, että lopullinen tappioprosentti pataljoonankomentajilla oli 12 ja patteristonkomentajilla 5.

Talvisodan pataljoonan- ja patteristonkomentajien tappiot olivat noin 12 % kokonaismäärästä¹¹⁸. Suomen sodan 1941–1945 osalta tappiot olivat noin 10 %. Jälkimmäisen sodan pienempi tappioprosentti on hyvin ymmärrettävissä, koska sotaan sisältyi pitkä, suhteellisen rauhallinen ja tappioton asemasotavaihe.

Taulukossa 38 on esitetty tutkimusjoukon komentajien tappioiden prosentuaalinen jakautuminen rintamansuunnittain eri ajankohtina.

Rintaman- suunta \ Ajankohta	Hyökkäys- vaihe	Asema- sota	Vet- vaihe	Lapin sota	Yht
Karjalan kannas	24 %	5 %	18 %		47 %
Laatokan Karjala	17 %	2 %	7 %		26 %
Pohjois-Suomi	12 %	5 %	5 %	5 %	27 %
Yhteensä	53 %	12 %	30 %	5 %	100 %

Taulukko 38

Tappioiden jakautumisen voidaan todeta noudattaneen taistelutapah-
tumien kehittymistä eri rintamansuunnilla. Yllättävää saattaa olla todeta,
että huomattavasti suuremmat komentajatappiot tulivat hyökkäys- kuin
vetäytymisvaiheessa. Asemasotavaihe oli ajallisesti koko sodasta yli 2/3.
Kun komentajatappiot olivat vain 12 % koko sodan komentajatappioista,
voidaan todeta asemasodan taisteluiden vähyyks muihin sodan vaiheisiin
verrattuna. Lähes puolet kaikista komentajatappioista tuli Karjalan kan-
naksella.

5.5. Johtopäätökset

Suomen sodan 1941–1945 liikekannallepanossa kesällä 1941 onnis-
tuttiin pataljoonan- ja patteristonkomentajiksi sijoittamaan yleensä Tal-
visodassa rintamatottumusta saaneita ja sotien välisenä aikana koulutus-
tehtävissä toimineita upseereita. Eräät vanhahkot, osittain kenttäkel-
poisuudeltaan heikot komentajat vaihdettiin kesällä 1941 joukkojen keski-
tysvaiheessa tai hyökkäysvaiheen alussa nuorempiin ja usein muodollisel-
ta koulutukseltaan heikompiin upseereihin.

Sodan aikana, jouduttaessa korvaamaan kaatunut tai haavoittunut
komentaja uudella, yritettiin löytää sopiva seuraaja omasta joukko-osas-
tosta tai jopa samasta pataljoonasta tai patteristosta. Näin menetellen
taattiin jatkuvuuden säilyminen ja estettiin haitallisen kontaktikatkon syn-

118) Kälkki: s 174

tyminen komentajan ja hänen alaistensa välille.

Komentajakausien pituudet vaihtelivat suuresti. Pystyvimmät komentajat saattoivat johtaa pataljoonaansa tai patteristoaan kaksi, jopa kolmekin vuotta. Osaksi tappioiden, osaksi komentajan kykenemättömyyden tai muiden syiden vuoksi jouduttiin komentajaa vaihtamaan joissakin pataljoonissa tai patteristoissa lukuisia kertoja. Tämä on varmaankin vaikuttanut haitallisesti ainakin joukon henkeen ja sen myötä sen taistelutehoon.

Pataljoonan- ja patteristonkomentajien vaihtojen syitä on pyritty useissa yhteyksissä selvittämään. Voidaan todeta, että Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja -patteristonkomentajien kokonaispoistumasta noin 18 % on aiheutunut komentajan kaatumisesta, haavoittumisesta tai sairastumisesta. Vaativampiin komentajatehtäviin (rykmentti, prikaati) siirtyi noin 6 % pataljoonan- ja patteristonkomentajista. Lyhyehkön aikaa sijaiskomentajina olleet siirtyivät yleensä takaisin entisiin tehtäviinsä komppanianpäälliköiksi, patteristoupseereiksi, rykmentin tai prikaatin esikuntien toimistoupseereiksi jne. Tällaisia siirtoja komentajapoistumasta oli noin 24 %. Noin 15 % poistumasta aiheutui siirroista divisioonien, armeijakuntien tai niitä ylempien yhtymien esikuntiin toimisto- tai osastopäälliköiksi. Osa viimeksi mainituista oli asemasotavaiheessa komentajattomusta hankkineita upseereita.

Tehtävissään epäonnistuneet ja kyvyttömiksi todetut pataljoonan- ja patteristonkomentajat siirrettiin todennäköisesti kotirintamalle joko esikunta- tai koulutustehtäviin. Sopimattomuus tai kyvyttömyys komentajatehtävään saattoi johtua korkeasta iästä ja sen mukanaan tuomasta kenttäkelvottomuudesta, heikosta alaisten käsittelytaidosta, yhteistoimintakyvyttömyydestä jne. Epäonnistuminen saattoi tulla kyseeseen tehtävien jatkuvana epätasmallisena tai puutteellisenä täyttämisenä, liikaa joukkoa kulluttavien taistelumenetelmien käyttämisenä jne. Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista runsas kolmannes siirrettiin kotirintamatehtäviin. Kun näistä upseereista vähennetään haavoittumisen tai sairastumisen vuoksi siirretyt, saadaan lopputulukseksi, että noin neljännes komentajien kokonaispoistumasta aiheutui epäonnistumisesta tai tehtävään sopimattomuudesta.

Pataljoonan- ja patteristonkomentajan ylentämisellä tai kunniamerkillä palkitsemisella saattoi olla alaisiin positiivinen vaikutus, jos he tiedostivat tunnustuksen kohdistuneen koko joukkoon. Toisaalta komentaja, joka ”metsästi” ylennystä tai kunniamerkkiä, saattoi tehdä sen alaisiaan sääntämättä, jolloin vaikutus johdettaviin oli negatiivinen.

6. HYVIN MENESTYNYT KOMENTAJA

6.1. Hyvin menestyneen komentajan tuntomerkit

6.1.1. Hyvin menestyneen komentajan valinta

Jotta olisi mahdollista tutkia Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien erilaisten taustatekijöiden vaikutusta heidän toimintaansa, on tutkimusjoukon 122 pataljoonankomentajasta valittu 46 hyvin menestyneen komentajan ryhmä. Vastaavasti 40 patteristonkomentajasta on valittu 19 hyvin menestynyttä. Kriteereinä hyvin menestyneitä komentajia valittaessa on käytetty

- myönnettyjen kunniamerkkien määrää, laatua, myöntämistiheyttä ja myöntämistä,
- ylennyksien määrää, arvoasteita, ylennystiheyttä ja ylennysikää sekä
- komentajakautta seurannutta tehtävää.

Vaikka otetaankin huomioon, että kunniamerkkien myöntäminen riippui varsin ratkaisevasti esimiesten antamista lausunnoista ja tekemistä esityksistä, voidaan olettaa, että komentaja on menestynyt hyvin, jos hänelle on myönnetty keskimääräistä enemmän arvokkaita kunniamerkkejä lyhyin väliajoin ja muita vastaavia kunniamerkkejä saaneita upseereita huomattavasti nuorempana. Vastaava havainto voidaan tehdä ylennyksien suhteen.

Jos pataljoonan- tai patteristonkomentaja on seuraavassa tehtävässään toiminut rykmentin tai prikaatin komentajana tai yhtymän esikunnassa osastopäällikkönä, on hänen katsottu kunnostautuneen edellisessä tehtävässään. Haavoittumisen tai sairastumisen aiheuttamat siirrot vaattomattomiin kotirintaman tehtäviin on niin ikään otettu huomioon.

6.1.2. Ikärakenne

Talvisodan hyvin menestyneet pataljoonan- ja patteristonkomentajat olivat keskimäärin noin kolme vuotta muita komentajia vanhempia¹¹⁹⁾. Menestyneiden komentajien ikien keskiarvo oli silloin 43.3 vuotta¹²⁰⁾.

Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneet pataljoonan- ja patteristonkomentajat olivat – täysin päinvastoin kuin Talvisodassa – muita

119) Kälki: s 178

120) Sama

komentajia nuorempia, pataljoonankomentajat keskimäärin lähes kaksi vuotta (37.3 vuotta) ja patteristonkomentajat keskimäärin kolme vuotta (32.8 vuotta). Kun Talvisodan hyvin menestyneiden komentajien joukossa ei ole yhtään alle 35-vuotiasta¹²¹, on heitä myöhemmän sodan hyvin menestyneistä pataljoonankomentajista noin 40 % ja patteristonkomentajista lähes 70 %.

Vaikuttaa hyvin todennäköiseltä, että nuoruudella ja fyysisellä vireydellä ja kestävyydellä on Suomen sodan 1941–1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajille ollut huomattavasti suurempi merkitys kuin esimerkiksi kokemuksella ja iän mukanaan tuomalla arvovallalla. Lähes kaikki haastattelulausunnot tukevat edellä mainittua käsitystä. Erikoisesti liikuntasotatoimissa tulee esille kaikkialle ehtivän ja väsymättä alaisiaan kannustavan komentajan merkitys. Yleensä nuorilla komentajilla on tähän parhaat edellytykset.

6.1.3. Äidinkieli ja vanhempien yhteiskunnallinen asema

Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneistä komentajista merkittävästi useampi oli ruotsinkielinen kuin muista komentajista. Kun kaikista pataljoonankomentajista ruotsinkielisiä oli noin 12 %, oli heitä hyvin menestyneistä pataljoonankomentajista noin 22 %. Vastaavat luvut patteristonkomentajien osalta olivat 20 % ja 26 %. Kymmenen prosenttiyksikön ero pataljoonankomentajien kielijakaumassa johtunee osittain siitä, että hyvin menestyneistä komentajista suhteellisesti suurempi osa oli itsenäisten pataljoonien komentajia, joiden keskuudessa myös ruotsinkielisyys oli muihin komentajiin verrattuna yleisempää. Samoin on selitettävissä myös patteristonkomentajien kielijakaumissa ilmenevä ero. Toinen selitys olisi se, että ruotsinkielisiä upseereita on ylennetty ja heille on myönnetty kunniamerkkejä todella enemmän kuin suomenkielisille upseereille.

Talvisodan hyvin menestyneet pataljoonan- ja patteristonkomentajat olivat muita komentajia keskimääräistä useammin lähtöisin agraarisesta väestöstä¹²². Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneissä pataljoonan- ja patteristonkomentajissa on havaittavissa sama piirre. Kaikista pataljoonankomentajista oli agraarisesta väestöstä lähtöisin 17 % ja patteristonkomentajista 13 %. Vastaavat luvut hyvin menestyneillä komentajilla olivat 22 % ja 16 %. Yhtä korostetusti tulee esille julkisen toi-

121) Kälkki: s 178

122) Kälkki: s 179

minnan väestöstä lähtöisin olevien suhteellisesti suurempi edusteisuus hyvin menestyneissä komentajissa.

6.1.4. Alueellinen jakauma syntymäpaikan mukaan

Taulukossa 39 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien alueellinen jakauma.

	Jalkaväki	Tykistö	Yhteensä
Pohjois-Suomi	8 %	2 %	10 %
Itä-Suomi	31 %	9 %	40 %
Länsi-Suomi	9 %	11 %	20 %
Etelä-Suomi	22 %	8 %	30 %
Yhteensä	70 %	30 %	100 %
Kaupunki	29 %	16 %	45 %
Maaseutu	41 %	14 %	55 %
Yhteensä	70 %	30 %	100 %

Taulukko 39

Hyvin menestyneet komentajat olivat muita komentajia merkittävästi useammin lähtöisin maaseudulta. Kun kaikista komentajista heitä oli 44 %, oli hyvin menestyneistä komentajista maaseudulta lähtöisin 55 %. Erikoisesti tämä piirre tulee ilmi hyvin menestyneissä pataljoonankomentajissa.

Hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien alueellisesta syntyperästä voidaan todeta heidän olleen jonkin verran muita komentajia useammin Itä- ja Pohjois-Suomesta lähtöisin. Kovinkaan suuria eroja ei kuitenkaan ole havaittavissa.

6.1.5. Koulusivistys

Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien koulusivistys on esitetty taulukossa 40.

Kun taulukossa 40 olevia lukuja verrataan taulukoissa 7 ja 8 esitettyihin lukuihin, havaitaan, että hyvin menestyneiden patteristonkomentajien koulusivistyksessä kaikkien patteristonkomentajien koulusivistykseen verrattuna ei mainittavaa eroa ole. Sen sijaan hyvin menestyneistä patal-

	Jalkaväki	Tykistö
Ylioppilas	52.2 %	78.9 %
8/8	8.7 %	15.8 %
7/8, 8/9	21.7 %	5.3 %
6/8, 7/9	2.2 %	—
5/8, 6/9, 5/5	6.5 %	—
5/8 + opisto	6.5 %	—
Ei tietoa	2.2 %	—
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 40

joonankomentajista oli ylioppilaita noin 52 %, kun heitä kaikista pataljoonankomentajista oli noin 39 %. Kolmentoista prosenttiyksikön eroa on pidettävä merkittävänä. Vaikuttaakin siis siltä, että mitä parempi sivistystaso, kun sitä mitataan koulusivistyksellä, komentajalla on ollut, sitä parempi henkinen vireys ja yhteistoimintakyky hänellä on ollut ja sitä paremmin hän on myös menestynyt. Toisaalta on todettava, että hyvin menestyneiden komentajien keski-ikä alenemisesta johtunee myös koulusivistyksen lisääntyminen ylioppilastutkinnon yleistyessä keskimääräistä nuoremmissa ikäryhmissä. Tämä lienee syynä Talvisodan hyvin menestyneiden komentajien jonkin verran muita komentajia alhaisempaan koulusivistykseen¹²³⁾.

6.1.6. Sotilaskoulutus

Taulukossa 41 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien sotilaallinen peruskoulutus koulutusryhmittäin.

	Jalkaväki	Tykistö	Yhteensä
Kadettikoulu	76 %	100 %	83 %
Jääkärikoulutus	9 %	—	6 %
Muu koulutus	15 %	—	11 %
Yhteensä	100 %	100 %	100 %

Taulukko 41

Kun yllä olevan taulukon lukuja verrataan taulukon 14 lukuihin, voidaan todeta, että kadettiupseereiden osuus, joka kaikista komentajista on

123) Kilkki: s 178–179

noin 67 % ja hyvin menestyneistä komentajista noin 83 %, on lisääntynyt hyvin menestyneiden komentajien joukossa lähinnä muun peruskoulutuksen saaneiden komentajien kustannuksella. Myös jääkärikoulutuksen saaneiden upseereiden osuus hyvin menestyneistä komentajista on jonkin verran pienempi kuin kaikista komentajista. On merkille pantavaa, että kaikki hyvin menestyneet patteristonkomentajat olivat kadettiupseereita. Onkin varsin luonnollista, että jääkärikomentajien, joiden ikien keskiarvo oli niinkin korkea kuin 46.8 vuotta, edellytykset vireään ja aktiiviseen pataljoonan tai patteriston johtamistoimintaan jo fyysisten tekijöiden vuoksi olivat vähentyneet.

Talvisodan hyvin menestyneistä pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli suhteellisesti enemmän jääkäriupseereita (38 %) ja markovillalaisia (20 %) kuin kaikissa komentajissa¹²⁴). Tämä on helposti ymmärrettävissä, koska, kuten aikaisemmin on jo todettu, Talvisodan hyvin menestyneet komentajat olivat muita komentajia keskimäärin kolme vuotta vanhempia.

Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneet pataljoonan- ja patteristonkomentajat eivät olleet jatkokoulutuksellisesti aivan yhtä päteviä kuin muut komentajat. Kun kaikista pataljoonankomentajista oli muodollisesti päteviä 60–65 %, oli heitä hyvin menestyneistä pataljoonankomentajista 55–60 %. Näin pieni ero johtunee hyvin menestyneiden komentajien muita alhaisemmasta keski-ikästä, joten he eivät olleet ennättäneet suorittaa riittävästi jatkokoulutuskursseja. Yleisesikuntaupseereita hyvin menestyneistä pataljoonankomentajista on lähes neljännes. Määrän suuruuteen ovat ilmeisesti vaikuttaneet hyvin menestyneiden komentajien valinnassa käytetyt kriteerit. Täysin jatkokouluttamattomia komentajia oli suhteellisesti yhtä paljon sekä kaikissa että hyvin menestyneissä pataljoonankomentajissa.

Kun kaikista patteristonkomentajista oli muodollisesti päteviä noin 80 %, jos Kenttätukikoulun Ampumakoulun kurssi otetaan huomioon, oli heitä hyvin menestyneistä patteristonkomentajista lähes yhtä paljon. Tässäkin yhteydessä on otettava huomioon keski-ikäen alenemisen vaikutus.

Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonankomentajien koulutustason osoittavien vertailupistemäärien keskiarvo (3.78) on hieman korkeampi kuin kaikilla komentajilla (3.60). Tämä johtunee yleisesikuntaupseeritutkinnon suorittaneiden suhteellisen suuresta määrästä hyvin menestyneissä komentajissa. Sen sijaan hyvin menestyneiden patteristonkomentajien koulutustason vertailupistemäärien keskiarvo (4.71) on

124) Kilki: s 179

kaikkien patteristonkomentajien vastaavaa keskiarvoa (5.06) pienempi. Tämänkin mukaan hyvin menestyneet patteristonkomentajat olivat koulutustasoltaan jonkin verran muita komentajia heikompia.

Aiemmin on jo todettu, että komentajien toiminnan kannalta oli edullista, jos viimeisestä jatkokoulutuskurssista oli kulunut mahdollisimman lyhyt aika sodan alkaessa. Kun Suomen sodan 1941–1945 kaikkien pataljoonankomentajien viimeisestä jatkokoulutuskurssista oli Talvisotaan mennessä kulunut keskimäärin 5.1 vuotta, oli hyvin menestyneillä pataljoonankomentajilla kulunut vastaavasti keskimäärin vain neljä vuotta. Patteristonkomentajien osalta vastaavat ajat olivat 2.9 vuotta ja 1.75 vuotta.

Taulukossa 42 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien menestyminen jatkokoulutuskursseilla.

	Jalkaväki	Tykistö
I neljännes	55.9 %	33.3 %
II ”	23.5 %	41.7 %
III ”	5.9 %	25 %
IV ”	14.7 %	—
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 42

Erittäin merkittävä ero on havaittavissa muihin komentajiin verrattuna (taulukko 23). Hyvin komentajatehtävissä menestyneet upseerit ovat menestyneet sotilasopetuslaitosten jatkokoulutuskursseilla huomattavasti muita upseereita paremmin. Tämä osoittanee, että arvostelu jatkokoulutuskursseilla on varsin hyvin pitänyt paikkansa myös upseerin sodan ajan suorituksiin verrattuna.

6.1.7. Tehtävät Talvisodassa ja sotien välisenä aikana

Taulukoissa 43 ja 44 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien tehtävät Talvisodassa.

	Jalkaväki	Tykistö
Koko Talvisodan ajan toimi		
– johtajatehtävissä taistelujoukoissa	58.7 %	78.9 %
– esikuntatehtävissä sotatoimialueella	15.2 %	
– kotirintaman eri tehtävissä	10.9 %	
– useissa tehtävissä	15.2 %	
– muissa tehtävissä	–	21.1 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 43

Koko Talvisodan tai vain osan siitä toimi

– johtajatehtävissä taistelujoukoissa	82.6 %	84.2 %
– esikuntatehtävissä sotatoimialueella	34.8 %	
– kotirintaman eri tehtävissä	17.4 %	
– muissa tehtävissä		21.1 %

Taulukko 44

Voidaan todeta, että hyvin menestyneet komentajat olivat muihin komentajiin verrattuna (taulukot 26 ja 27) tottuneempia taistelukentän olosuhteisiin ja sotatoimialueen esikuntatehtäviin.

Taulukossa 45 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien tehtävät sotien välisenä aikana.

	Jalkaväki	Tykistö
Koulutustehtävissä	69.5 %	73.6 %
Esikuntatehtävissä	19.6 %	21.1 %
Muissa tehtävissä	2.2 %	–
Siviilissä	2.2 %	5.3 %
Ei tietoa	2.2 %	–
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 45

Sotien välisenä aikana hyvin menestyneet komentajat, varsinkin pataljoonankomentajat, näyttävät toimineen muita komentajia (taulukko 28) keskimääräistä enemmän koulutustehtävissä ja vastaavasti vähemmän esikuntatehtävissä.

6.1.8. Komentajakautta edeltäneet tehtävät

Taulukossa 46 on esitetty Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneiden pataljoonan- ja patteristonkomentajien komentajakautta edeltäneet tehtävät tyypeittäin.

	Jalkaväki	Tykistö
Komentaja taistelujoukoista	56.3 %	71.4 %
Komentaja sotatoimialueen esikuntatehtävistä ...	34.4 %	14.3 %
Komentaja kotirintaman koulutustehtävistä	9.3 %	
Komentaja sotatoimialueen ulkopuolelta		14.3 %
Yhteensä	100.0 %	100.0 %

Taulukko 46

Voitaneen todeta, että eräänä edellytyksenä hyvälle menestymiselle komentajatehtävissä on taistelukentän olosuhteiden tuntemus, koskapa hyvin menestyneistä komentajista suurin osa, noin 60 %, siirrettiin komentajatehtävään taistelujoukoista, lähinnä komppanianpäällikön tai patteristoupseerin tehtävistä. Kaikista komentajista (taulukko 29) siirrettiin sodan aikana tehtäväänsä kotirintamalta noin neljännes, kun sen sijaan hyvin menestyneistä komentajista vain noin 10 %.

6.2. Johtopäätökset

Pyrittäessä etsimään Suomen sodan 1941–1945 hyvin menestyneille pataljoonan- ja patteristonkomentajille yhteisiä tuntomerkkejä, muista komentajista erottavia sosiaalisen taustan tai sotilaskoulutuksen piirteitä, on jouduttu valitsemaan kaikkia komentajia edustavasta joukosta hyvin menestyneiden joukko käyttäen apuna kriteereitä, jotka olivat sodan aikana riippuvaisia esimiesten usein varsin subjektiivisista arvioinneista. Eräitä johtopäätöksiä voitaneen kuitenkin tehdä.

Iän merkitys komentajille varsinkin sodan ratkaisuvaiheissa, hyökkäys- ja vetäytymisvaiheissa, on ollut huomattava. On kuitenkin todennäköistä, että nuoruus sinänsä, yksinomaaisena tekijänä, ei ole ollut ratkaise-

va edellytys menestymiselle. Fyysinen ja henkinen vireys sekä henkinen kestävyys, joiden merkitys taistelujoukon komentajalle on varsin tärkeää, tullevat nuorella komentajalla iäkkääseen verrattuna kuitenkin paremmin esille.

Lähtöisyys agraarisesta väestöstä ja maaseutusyntyisyys ovat todennäköisesti helpottaneet komentajien tottumista karuihin rintamaolosuhteisiin sekä luottamuksellisten ja avoimien suhteiden luomista alaisiin, joista suurin osa oli juuri maaseudun oloista kotoisin.

Hyvin menestyneiden komentajien alhaisempi keski-ikä vaikuttanee kumuloivasti koulusivistyslukuihin. Kuitenkin voitaneen todeta, että tietty, tässä tapauksessa lähinnä ylioppilastutkinnosta johtuva sivistystaso antaa komentajalle henkistä liikkuma-alaa ja luo edellytykset hyvälle yhteistoiminnalle eri aselajien edustajien kanssa.

Edellä käsiteltyjä sosiaalisia taustatekijöitä ei kuitenkaan tule yliarvioida. Koulutukselliset tekijät ovat todennäköisesti kuitenkin ratkaisevammin vaikuttaneet komentajien onnistumiseen tehtävissään. Yhtenäinen Kadettikoulun antama peruskoulutus on luonut komentajistoon yhteishengen, jonka merkitys eri aselajeja edustavien komentajien keskeisessä yhteistoiminnassa ja kanssakäymisessä on ollut varsin ratkaiseva.

Muodolliseen pätevyteen tähtäävän jatko- ja täydennyskoulutuksen osalta hyvin menestyneet komentajat olivat muihin komentajiin verrattuna hieman vähemmän koulutettuja. Yli kahden vuoden keski-ikäerolla on tähän varmasti oma vaikutuksensa. Nuoret upseerit eivät olleet ennättäneet sodan alkuun mennessä suorittaa riittävästi jatkokoulutuskursseja, joille pääsyn edellytyksenä oli mm tietty palvelusvuosimäärä. Menestymiseen taistelulentällä ovat oleellisesti vaikuttaneet viimeisestä sotakoulukurssista kulunut aika ja kurssilla muita oppilasupseereita paremmin omaksutut tiedot.

Aikaisempi Talvisodassa saatu sotakokemus, mikäli mahdollista juuri komentajatehtävissä, sekä palvelus sotien välisenä aikana koulutustehtävissä ovat antaneet pataljoonan- ja patteristonkomentajille huomattavasti muita upseereita paremmat lähtökohdat Suomen sodan 1941–1945 komentajatehtäviin. Talvisota kaikkine siihen osallistuneita järkyttäneine kokemuksineen ja johtamistilanteissa ilmenneine vaikeuksineen on ollut seuraavan sodan aikana komentajatehtävissä toimineille tärkein – voitaneen sanoa – henkiseen kestävyYTEEN tähdännyt koulutustilaisuus.

On todennäköistä, että koulutuksellisilla tekijöillä, sotakokemuksella ja palvelulla sotien välisenä aikana koulutustehtävissä on ollut sosiaalisia tekijöitä, kuten ikää, agraarista syntyperää ja koulusivistystä, suurempi vaikutus komentajien menestymiseen taistelulentällä.

TIIVISTELMÄ

Suomen sodan 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajien edellytykset tehtävien hoitamiseen sodassa eivät ilmeisestikään olleet riittävät. Ohjesäännöt olivat osittain puutteellisia ja eräät jo yli kymmenen vuotta vanhoja. Talvisodan kokemukset huomioon ottava ohjesääntöjen uudistustyö saatiin käyntiin vasta vuoden 1941 aikana. Suurten yhtymätasoisien sotaharjoitusten puuttuessa ja pienehköjenkin sotaharjoitusten vähäisyyden vuoksi komentajat eivät riittävästi oppineet tuntemaan työvälineensä, pataljoonan tai patteriston, käyttäytymistä sodanmukaisissa olosuhteissa. Tässä suhteessa ilahduttavan poikkeuksen muodostivat kenttätykistön vuosittaiset ampumaleirit, joskin ne olivat lähinnä ampu-mateknillisiä harjoituksia.

Talvisodan jälkeen pataljoonan kokoonpanoa tarkistettiin, sen vahvuutta ja tulivoimaa lisättiin. Muiden sotien välisen ajan tärkeiden tehtävien vuoksi jäi uuden pataljoonaorganisaation kokeileminen lähinnä vähäisten karttatarjoitusten varaan. Näin ollen Talvisodassa pataljoonaa komentanut upseeri joutui osittain uuden ja oudon välineen kanssa tekemisiin uuden sodan alkaessa.

Sosiaaliset tekijät, joista tärkeimpänä on pidettävä ikää ja koulusivistystä, ovat muodostaneet erään taustatekijän komentajien toimintaa ajatellen. Komentajan nuori ikä on kuitenkin kumuloitunut muihin tutkittuihin taustatekijöihin, kuten esimerkiksi juuri koulusivistykseen sekä sotilaalliseen perus- ja jatkokoulutukseen. Komentajan lähtöisyys maaseutuolosuhteista ja agraarisesta väestöstä on ollut suhteellisesti runsaampaa kuin koko upseeristolla.

Kadettikoulussa peruskoulutuksen saaneiden upseerien suhteellinen osuus Suomen sodan 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista oli merkittävästi suurempi kuin Talvisodan vastaavista komentajista. Toisaalta jääkäriupseerien osuus väheni jo pelkästään heidän ikärakenteensa vuoksi. Talvisotaan verrattuna komentajien yhtenäisempi peruskoulutus on vaikuttanut edistävästi varsinkin yhteistoimintakysymyksissä eri aselajien edustajien kanssa.

Päällystön jatkokoulutusjärjestelmä kehitettiin sekä armeijassa että suojeluskuntajärjestössä vasta 1930-luvulla selvästi päämäärätietoiseksi ja nousujohtoiseksi toisiaan määrävuosivälein seuraavin jatkokoulutuskurssein. Sodan ajan pataljoonan- ja patteristonkomentajille pyrittiin antamaan muodollinen pätevyys varsinaisesti Taistelukoulun kapteenikursseilla ja majurikursseilla, Sotakorkeakoulun komentajakursseilla, Suojeluskuntain Päällystökoulun komentajakursseilla sekä tulenkäytön teknil-

listen kysymysten valossa Kenttätükistön Ampumakoulun kursseilla. Koulutus keskeytyi Talvisodan syytyessä eikä sitä juuri lainkaan jatkettu sotien välisenä aikana eräitä lyhyitä kenttätükistön kursseja lukuun ottamatta.

Ennen sotia pataljoonan- ja patteristonkomentajien tehtäviin koulutetut muodollisesti pätevät upseerit eivät riittäneet edes Talvisodan komentajiksi eivätkä niin muodoin myöskään myöhemmässä sodassa. Tämän vuoksi Suomen sodan 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajista olikin huomattava osa vajaasti koulutettuja. Erityisesti viimeksi mainittujen komentajien jatkokoulutus oli varsin kirjava. On ilmeistä, että jatkokoulutus ei antanut komentajille yhtenäistä ja riittävää pohjaa johtamistoimintaa varten taistelukentällä.

Komentajien liikekannallepanosijoitukset onnistuivat varsin hyvin. Komentajat, joiden kohdalla sijoittaminen oli epäonnistunut, vaihdettiin nopeasti sodan alussa pystyvämpiin upseereihin. Pataljoonan vanhin yksikönpäällikkö, patteristoupseeri tai joukko-osaston esikunnan upseeri nimettiin usein pataljoonan tai patteriston komentajaksi edellisen komentajan tultua tehtävään kykenemättömäksi. Menettely turvasi jatkuvuuden ja tärkeiden esimies—alainen suhteiden säilymisen.

Hyvin tehtävissään menestyneet komentajat siirrettiin vaativampiin komentaja- tai esikuntatehtäviin. Sen sijaan epäonnistuneet tai sopimattomiksi osoittautuneet siirrettiin varsin usein kotirintaman koulutustehtäviin, joihin nimenomaan olisi tarvittu hyvän johtamis- ja kouluttamistaidon omaavia komentajatehtävissä hyvin menestyneitä upseereita. Noudatettu menettely oli kuitenkin perusteltua sodan aikana vallinneella upseeripulalla.

Suomen sodan 1941—1945 pataljoonankomentajista noin viidennes ja patteristonkomentajista vajaa kymmenennes joutui jättämään tehtävänsä kaatumisen, haavoittumisen tai sairastumisen vuoksi. Haavoittuneista ja sairastuneista kuitenkin noin 2/3 palasi toivuttuaan entiseen tehtäväänsä, joten komentajien tappioprosentiksi muodostui 10 %, jota on pidettävä varsin kohtuullisena.

Menestyminen taistelukentällä on komentajien osalta riippunut monesta — usein psykologisesta — syyistä. Voidaan kuitenkin todeta, että ylioppilastutkinto, Kadettikoulussa suoritettu aktiiviupseeritutkinto sekä kursseilla annettujen tietojen muita parempi omaksuminen ovat auttaneet pataljoonan- ja patteristonkomentajia saavuttamaan hyviä tuloksia johtamallaan joukolla. Eräillä tarkastelluista sosiaalisista taustatekijöistä, kuten esimerkiksi nuorella iällä, mahdollisimman korkealla sivistystasolla, maaseutusyntyisyydellä ja agraarisella syntyperällä, on saattanut olla

myönteistä vaikutusta komentajien toimintaan, mutta todennäköisempää on, että siihen ovat enemmän vaikuttaneet tekijät, joita jälkikäteen on vaikea, ellei peräti mahdoton mitata.

Talvisota opetti siihen komentaja- ja päällikkötehtävissä osallistuneet ymmärtämään katkerien tappioidenkin jälkeen yhteistoiminnan, koulutuksen ja oikeiden johtamistapojen merkityksen. Sotakokemuksesta oli arvaamaton hyöty myöhemmän sodan komentajille.

Muodollisesti pätevien komentajien määrä väheni sodan pitkittyessä tappioiden sekä kykenemättömyyden tai epäonnistumisten vuoksi. Täällaisten komentajien tilalle määrättiin nuoria, sodan koulimia tavallisesti yksikönpäällikköinä toimineita upseereita, joiden muodolliseen pätevyyteen tähdännyt koulutus saattoi olla hyvinkin puutteellista. Nämä nuoret komentajat olivat yleensä vaativia ja tinkimättömiä niin itseään kuin muitakin kohtaan johtaessaan miehiä taistelussa. Heidän voidaan katsoa kasvaneen tehtäviinsä sodan aikana.

Useissa yhteyksissä on todettu, että rauhan aikana osittainkin väärille urille suuntautunutta koulutusta, taktiikkaa ja johtamistapaa on sodan aikana vaikea muuttaa koko kenttäarmeijaa ajatellen. Suomen sodan 1941—1945 pataljoonan- ja patteristonkomentajat heikohkoista toimintaedellytyksistään huolimatta toimivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta kaiken kiitoksen ansaitsevalla tavalla sodan ehkä vaativimmissa ja vastuullisimmissa tehtävissä.

Haastatteluvitteitä ei ole mainittu.